

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND:

**J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1915

Kümnes aastakäik

Nr. 2

Eesti Kirjandus nr. 2.

Sisu:

J. Ruus, Loomad ja linnud Eesti muinasloos. (Lõpp).

M. J. Eisen, Kodumaa kirikute ehitamine.

Keel ja kirj:

A. Jürgestein, Keele- ja meeleparanduslised katsed.

J. Jõgewer, Ainuse osastav praeguses Eesti keeles.

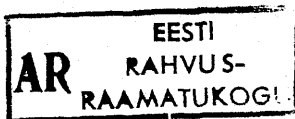
G. Wilberg, atru, adru.

Sõnakese „eba“ tarvitamisest.

Bibliografia 1914.

Viies aruanne rahva loomaarstimise viiside jne. korjamise kohta.

Fähmanni kirjatööd, lk. 17—32.

Ar 915 P
Eesti

Ühinegem kodumaa tundmaõppimist edendama!

Kauge tumeda udu varjus peitub meie rahva ajalooline minevik. Sihid, mille järele meie kodumaa ja rahva praegusegi elu-olu ning tegevuse tundmaõppimist seadma saaks hakata, on alles loomisel. Kavakindel töö ootab tegijaid. Väheste jõududega ei suudetaks neil möödapääsmata tarviduseks kerkivatel aladel kuigi edukalt töötada — kogu meie rahva mõtlejate osa peaks end kutsutud tundma eeltahendatud kava piires tööle asuma. Tööd jatkuks siin rahva omapärase elu nähtuste tundjatele ja teadusliste uurijatele.

Üksikud töötajad on meil senini juba nii mõnelgi erialal hea te tagajärgedega oma loomevõimu avaldanud. Seesuguste jõudude arv töötab rõõmustaval viisil alatasa rohkeneda; muu seas on meie üliõpilaste ringkondades kodumaa tundmaõppimise vastu huviõnust määrgata. Tihti näib aga veel see ergutav jõud puuduvat, mis neile asja annaks sel sihil intensiivsemalt tööle asuda; sest nende vaeval ei näi nagu küllalt mõjusat otstarvet olevat: ajalehe veergudel omandab säherduse sisuga töö kahjuks tiig möödamineva väärtuse, et teda põhjalikumalt maksaks välja töötada; muu teadusliste tööde avaldamisekohta asjus puudub neil aga lähem selgus.

Niisuguste kahtlejate tähelepanemist juhime kuukirja „Eesti Kirjanduse“ peale.

Kuukiri „Eesti Kirjandus“ on oma asutamiseajast peale erapooletuks kodumaise teaduseuurimise ja meie kirjanduse ning kunsti kui ka hariduseelu nähtuste silmaspidajaks ja hindajaks püüdnud olla ja seesuguse keskkoha ülesandeid täpini juba 9 aastat jõudumööda täitnud. Ta võiks aga, iseäranis praegust uuriva töö tegijate juurekasvu silmas pidades, oma ülesannetele veel märksa kohasemaks kasvada ning täieneda, kui võimalikult kõik need, kes „Eesti Kirjanduse“ kava raamides töösid suudavad pakkuda,

selle kuukirja ümber koondusid ja igaüks omale kohu- seks teeks oma teadmisi, niipalju kui need meie kodumaa minevikku ehk praeguseid teaduslisi, kunstilisi ning hariduslisi küsimusi käsitavad, „Eesti Kirjanduse“ veergudel avaldada. Üksnes sel teel lootsime meie, kui rahvas, „Eesti Kirjanduse“ näol omale kindla koondusekoha, mis väärt oleks õigusega kõigi meie omapäraste teadmiste ülevaatliku keskkoha nime kandma, kust järgnevad töötajad seda võiksid eest leida, mis meil kodumaa teaduslikuks tundmaõppimiseks juba on korda saadetud, et neil siis hõlbus oleks tööd sealt edasi jätkata ehk teda vahelülidega täiendada.

Et „Eesti Kirjandus“ eeltähendatud sihtidel täienemise poole võiks sammuda, julgeb „Eesti Kirjanduse“ toimetus kõigi poole palvega pöörata „Eesti Kirjanduse“ ümber koonduda, ise kaasa töötades kui ka teisi kaastegevusele õhutades, ühtlasi aga ka lehele tellijaid juure võites.

Ainult hulga jõudude ühemeelne koostegevus kindlustab „Eesti Kirjanduse“ kui ainsa ja oma alal tingimata tarviliku ning tähtsa ettevõtte püsiva eluvõimsuse.

„Eesti Kirjanduse“ ülesanded on: kirjandust, teadust ning kunsti silmas pidada, rahvateadusesse ja kodumaa tundmisesse puutuvaid aineid käsitada, kirjanduse-ülevaateid ning arvustusi pakkuda ja ühtlasi Eesti Kirjanduse Seltsi tegevusest teatid tuua.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ asju juhib 10-liikmeline eritoimekond. Eraldi on veel kuukirja sisu üksikute tege- laste vahel ära jaotatud, kel ülesandeks on oma hooleks võetud kuukirja-osa tarvis kaastööd nõutada ja üleüldse oma hoolealuse osa sisulist väärtust ja mitmekülg- sust tõsta. Osakondade juhtijateks on: J. A a v i k — ilukirjan- duses ja kunstis, J. J õ g e w e r — keele alal, J. K õ p p — vaimulikus kirjanduses, M. J. E i s e n — folklore asjus, A. S i l d n i k — ajaloo ja kodumaa tundmise küsimustes, J. W. W e s k i — loodusteaduses, M. K a m p m a n n — hariduse ja kooli küsimustes.

Kuukirja üleüldseks tegelikuks juhtijaks on J. Jõgewer.

Kuukirja sisusse puutuvad kirjad kandku järgmist adressi: Kuukiri „Eesti Kirjandus“. Г. Юрьевъ.

Eesti Kirjanduse Selts.

Loomad ja linnud Eesti muinasloos.

J. Ruus.

(Lõpp.)

Et lugeja näeks, mis laadi see materjal on ja missugusel viisil ma teda korraldada mõtlen, järgneb siin üks selletaoline kirjeldus meile igale ühele tuttavast linnust varesest, nagu see rahvaluulesse ja muinasloosse jälgi on jätnud. Material selleks on osast mulle saadetud, osast oma korjatud, mõni reake ka juba trükitud kirjandusest. Dr. Hurti ja õp. Eiseni vanavara kogusid ei ole mul võimalik olnud läbi uurida, vististe saaks seal mõnesugust lisa leiduma.

Vares.

Vares vaakus vahterassa,
Kurjusteles kuivas kuuskes:
„Karja-Kusti, kurja poissi,
Pandis mu pesa põlema,
Pojad poos ta postilegi,
Munad muljus mudassegi.

Saagu Sul kari kaduma,
Nurmekesed nuttemaie;
Kodu Sul tulgu kuri koolu,
Tarre tapperiga taudi!
Saagu Su lapsed lagunema,
Saagu Su murud muidelegi,
Maja seinad maa tasa!
Vaak, vaak, kraaak!“

Laul kirjeldab väga selgeste varese ja inimese vahetõrget. Enamaste on nad alati üksteisega sõjajalal ja kus vähegi võimalik, teineteisele vingerpussi tegemas: inimene varesele malka andmas, ehk tema pesa lõhkumas ja poegi hävitamas — vares jälle omalt poolt põllumehe kana- ja pardipoegi näppamas, ehk viljakuhilast tolli võtmas. Ainult harvaste ja lühikest aega valitseb mõni kord naabrite vahel

rahuleping, kus „vanajaak“ kündja kannul vao peal kõnnib ja värske mulla seest ussikesi ning tõukusi otsib, aga ka siingi peab vähem naaber suuremat kahtlaselt ja hoolega silma all, et kogemata hädaohtu ei sattuks.

Nii igapäine ja tuttav lind, kui vares ka igale ühele on, ei ole muinasjuttudesse ja usulistesse arvamistesse Eesti rahva juures temast kuigi palju jälgi jäänud. Teda peetakse kaunis alatuks linnuks, ning selle tõttu ta arvatavasti ei olegi luuletajate juures suuremat tähelepanemist leidnud. Tarvitatakse ju tema nimi rahva suus koguni sõimunimeks ja pilkeaineks, nagu:

„Oh Sa vares!“

„Mis Sa varesepoeg ikka vaagud!“

„Mis Sa varesekütt tühja kiitled!“

„Varesejalgu vedama;“

„Viiel varesel vedima;“

„Võtavad kui varesed kirju koera kallal;“

„Ühele varesele palju, kahele kasin;“ jne.

Ka varest ennastki ei jäta eestlase pilkenool tabamata, nagu järgmine rahvanali seda avaldab:

Mees külvanud põllul nairid, vares varsti vaatama, mis mees seal teeb. Läänud lähemale, maas näha mitte midagi.

Sügisel juhtunud sealtsamast üle lendama, vaatab nairid laiad kui latakad! „No kus mu silmad küll kevadel olivad?“ imestand vares iseeneses — „siis ei olnud siin midagi maas!“

Tõsisemat laadi kannavad juba järgmised kõnekäänud:

„Noorel nugise silmad, vanal varese silmad;“

„Vares vara vihma vaagub, õhtu hilja häida ilmu!“

Esimesest paistab välja, et eestlane nugist paremaks nägijaks peab kui varest. Tõepoolest on nugisel terav nägemine, vähemalt lähemas ümbruses, aga kaugele nägemises ta varesega siiski vist võistelda ei suuda.

Teine vanasõna tõstab varese ilmaprohveti auu sisse, kes oma vaakumisega sadu ja kuiva ette võida kuulutada.

Mõnes paigas usti koguni, et ta ka vaimlisi, tähtsamaid asju inimesele ette teatada. Nõnda oldud Virumaal — nagu Dr. Kreutzwald jutustab — arvamises, et kui peale kirikuõp. haige juures käimise harakas õue ilmub, siis see märku andvat, et haige terveks saab, varese ilmunisel aga haige kunagi enam üles ei tulla. Hakkide kodu lähedale ilmumine olevat igatahes alati kindel surma uulutus.

Sõja puhul on rahvaluules vares haraka seltsis inimestele sõja ja vaenu sõnumite tooja, nagu tuttav rahvalaul pajatab:

„Kes tõi sõja sõnumida?
„Harak tõi sõja sõnumida,
„Vares kandis vaenukeelta!“

Tarkuse ja kavaluse poolest on rahvaluule varese siiski kõrgemale astmele paigutanud, kui nägemise poolest. Igatahes on ta muinasjutus haraka ja haki kõrval, kellega ta sagedaste seltsis näitelavale ilmub, tüsedam ja arukam tegelane, kuigi talle osaks antud teod ilma suurema tähtsusetä ja suhu pandud laused õige lühikesed on.

Selleks siis mõned rahvasuust korjatud näitused, nii palju kui mul neid saadaval oli.

Varese ja haki kaksikkõne:

Vares: „Hobu koolu, hobu koolu!“

„Hakk: „Koe-h, koe-h, koe-h, koe-h?“¹⁾

Vares: „Ligi Narrva, ligi Narrva!“

Hakk: „Rasva kah, rasva kah?“

Vares: „Kui pekk, kui pekk!“²⁾

Kevadel vaagub emavares:

„Palju vara, palju vara?“

Selle peale kostab isavares:

„Kõik, mis näed, kõik, mis näed!“

„Sügisel kisendab emavares lennust:

„Jaak, Jaak, naber viiaks!“

Isavares puu otsast:

„Seasitt on Sinu roog!“

Asjalugu põhjeneda järgmisel alusel:

Vanal ajal võtnud vares nõuaks kosja minna. Leidnudki enesele paraja teisepoole, kosilane võetud vastu. Jutujatkuks küsinud tulevane noorik: „Kas Sull ka palju varandust on?“ „Kõik, mis silmaga näed, on meie oma — suurustanud kosilane — „rukkinabrad, viljarõugud, kõik, kõik on meie oma, puudust pole kunagi!“

Pulmad peetud ära, noorpaar elanud õnnes ja küllas.

Sügise jõudnud kätte, rehepeks alanud ja üks kuhelik ning rõuk teise järele kadunud nurmede pealt. Paar hunikut olnud veel alale, nendelegi tulnud talumes vana valge hobusega järele.

1) „Kus, kus?“

2) Varese sõnad on pikalt venitada, hakil ja harakal aga kärmeste ja kergelt välja rääkida!

Varese noorik olnud kuheliku otsas parajaste einet võtmas. Talumehest minema peletatud, lendanud kiireste kodu poole, silmanud teistpoolt kuuse ladvas, kisendanud juba eemalt:

„Jaak, Jaak, naber viiaks!“

Rahuliselt vastanud „Vana-Jaak“ kuuse otsast:

„Seasitt on Sinu roog!“

Sellest varesed veel tänapäevani nõndaviisi vaaguvad.

Harakaga olnud varesel järgmine juhtumine:

Vares ja harakas leidnud lihatüki. „Siit saab, siit saab!“ rõõmistanud harakas ja asunud saagile kallale. „Pooleks, pooleks!“ hüüdnud vares, kartes, et harakas tema ilma jätab. „Siit saadik, siit saadik!“ kädistanud harakas, haaranud lihatüki nokka ja läinud kus seda ja teist!

Sellegi pärast pole nende vahel — vist iseäranis varese pikameele tõttu — viha ega vaenu tekkinud, mida igaüks veel meiegi ajal tähele võib panna ja vaadata, kuidas varesed ja harakad üheskoos saaki jagavad ning sõbralikult seltsis läbi saavad, vares koguni teistelegi lindudele vaenlase tulekust märku annab ja tarbekorral hädaohu eest hoiatab. Haraka kohta tõendab seda ka järgmine jutuke.

Kord heitnud hobune karjamaal väsimust puhkama, sirutanud jalad sirevile, ajanud ka pea ning saba õieti. Seda juhtunud harakas nägema, hüpanud keks, keks, lähemale, ise hüüdnud: „Otsas, otsas!“ Vares istunud ligilähedal puu ladvas ja hoiatanud: „Elab, elab!“ Harakas pole sellest tähelegi pannud, keksinud juure ja hakanud hobust saba alt nokkima. Korraga pigistanud hobune saba ligi, harakas kaela pidi vahele, hädalt vaevalt saanud veel kisendada: „Ära kägistab, ära kägistab!“ „Paras, paras!“ salvanud vares puu ladvast ja lennanud minema. Sestsaadik haraka laul jäänudki niisuguseks.

Loomade „Kaval-Hansuga“, rebasega, kokku puutudes olnud varesel mehikesel kord õige kitsikus käes ja eluots juba silmaga näha, ajanud rebasele aga siiski viimaks „puru silma“. See tulnud sedaviisi:

Heinalised unustanud hangu heinamaale maa sisse püsti, harud ülespidi. Tulnud kevade, vares teinud hangu harude vahele pesa. Rebane juhtunud juure, hakanud aru pidama, kuidas varesepojad pesast kätte saaks.

Hakanud varest hirmutama: „See minu hang, anna mulle üks poeg pesast. Kui Sa ei anna, raiun hangu maha!“ Ei vares anna; rebane sabaga vastu hangu peksma. Vares näinud, mõtelnud: „Raiubki hangu maha, hävitab

terve pesa ära!“ Andnud ühe poja. Sellega ei jää aga rebane rahule, nõuab teise veel, viimaks kolmandama jne. Rohkem ei ole aga vares enam andnud.

Rebasel meel paha, võtnud nõuaks varesele otsa peale teha. Heitnud pesa lähedale maha, ei liiguta käppa ega kõrva, teinud nagu oleks surnud. Sedaviisi lamanud kaks nädalat pikali, nii et juba karvad külje pealt lahti haudunud. Varesetaat läinud viimaks vaatama. Kõndinud kaugele ringi, rebane ei liiguta oimugi, surnud mis surnud; asunud silmi välja nokkima.

Rebane karnapsti! vares kinni ja käskinud viimse palve ära lugeda. Vares vaene vastu paluma: „Kulla kallis reinukene, mull on pattu väga palju, mull on liha liiga vintske, tarvis patud enne ära puhastada, siis maitsen Sulle magusam, patukoorem Sull ka kergem ära kanda!“ „Aga kuidas sellega peale hakata?“ küsinud rebane. „See on kerge asi“ — kostnud vares — „tarvis seitse korda läbi ratta rummu käia, siis on patud ära puhastatud!“

Rebane olnud ettepanekuga nõuus, aga kust ratta rummu võtta? Kõndinud siis, vares suus, kõik teeääred läbi, kuni viimaks lagunud ratta leidnud. Pistnud varese ühest otsast sisse ja jooksnud ise teisele poole vastu võtma. Kuus korda käinud vares rummust läbi, seitsmendal korral, kui rebane jälle teise otsa vastu võtma rutanud, taganenud vares sissemineku august välja ja — enne kui rebane arugi saanud, olnud „Jaak“ juba läinud kus kolmatkümmand.

Kodumaa kirikute ehitamine.

M. J. Eisen.

Meie kodumaa kirikute ehitamise ümber punub ennemuistne jutt luuleehetest pärja. Umbes pool osa kirikuid võib selle pärjaga esineda, ei ainult ristiusu tuleku esimesel ajal ehitatud kirikuid, vaid isegi mõni Vene valitsuse ajal alles tekkinud pühakoda. Paraku avaldab see pärg hoopis vähe vaheldust; peaaegu iga kiriku kohta kordub seesama rahvajutt, ainult mõnes üksikus asjas teise kiriku kohta käivast rahvajutust natuke erinedes. Uusi aateid otsime asjata. Iga kiriku ehitamise lugu esineb nagu linnu muna, ainult pea suurem, pea vähem, pea valge, pea kirju, olemise ja koore poolest alati ühesugune. Erandina teis-

test ilmub Oleviste kiriku ehitamise lugu, kus luule ennast enam-vähem traditsioonilise raja käimisest vabastanud, ilma et sellega ometi Eesti vaimutööle iseäralikku auusammast püsti seadnud. Muud kirikute ehitamise lood avaldavad liialt koolipoisi, jah ahviigi iseloomu, ainult võõraid eeskujusid jäljendades. Ülepea kujutavad meile kirikute ehitamise lood omast kohast võitlemist ennemuistse aja ja vana aja vahel, paganuse ja ristiusu vahel, kusjuures paganus vägevama vastase eest taganedes viimsele ometi hoopisid püüab anda.

Ristiusk toodi meie kodumaale läänest, kus ta ju varem üleüldist vastuvõtmist leidnud. Kultuurakandjate ristiusu aated ja esitamiseviisid lagunesid usukuulutajatega üle kogu Euroopa välja. Me ammutasime oma teateid üleüldisest allikast, ammutasime usu enese, aga ühtlasi usuga käsikäes käinud legendad ja muinasjutud. Ennemuistne jutt, juudiloomuline, tungib rändamisel igasse linna ja külasse, saaga, kohalik jutt, rändamisel endist kuju enesest, heita ja koha külge ennasi katsudes kõita, enesele ühtlasi kohalikka hilpusid ümber pannes, pühitseb igalpool uuesti sündimispäeva. Kaugel läänes ehk koguni idas tekkinud jutt raputab, Eestisse jõudes, enesest võõra maa tundemärgid, ehib ennast Eesti ehetega nagu päris eestlane. Alles arvustusetuli näitab, et päris eestlasena ilmuda tahtev jutumees on võõramaaline.

Kirikute ehitamise juttudes tuleb 7 punkti lähemalt harutuse alla võtta: 1) raskused paraja koha määramises, 2) mis päeval ehitatud, laguneb ehk lõhutakse öösel, 3) elavate isikute müürimine kirikute seintesse, 4) vaenulikkude vägede püüd valmis ehitatud kirikut hävitada ja 5) hävimised, 6) ehitajad, 7) nime andmine uuele kirikule.

Paraja koha otsimine.

Kirikute ehitamise ajal nõuab oma jagu tähtsust paraja ehitamise koht. Kirik keset küla! on niisugusel puhul tähtjas tegur. Tõtt tunnistada, Eesti kirikud ei ole Venekirikute viisi küladesse ehitatud — ainult harukorral juhtub küla kiriku ligidal seisma, — kuid ikka nõuavad kiriku tarvitajad, et kirik neil võimalikult hõlpsaste kättesaadaval oleks, kirik kas kihelkonna keskele ehk niisugusesse kohta saaks, kuhu igaüks kergelt ligi pääseks. Sagedaste ehitati kirikud paganuse pühale paigale. Muidugi mõista, sooviks igaüks kirikuskäija hea meelega näha pühakoda oma õues ehk kui just mitte oma õues, vähemalt oma läheduses, hoo-

limata sellest, kas seal püha paika olemas. Wastuvaidlemised muu kihelkonna rahva poolt sünnitavad sagedaste hõõrumisi ja tüli. Mõnel juhtumisel soovitati ehitamiseks mitut kohta, iga külje elanikud oma kolka. Tarvitati palju kõne osavust, enne kui ehituse koha poolest kokku lepiti.

Sagedaste peavad härjad otsust andma kiriku aseme kohta. Wana rahva arvamise järele määravad kõige paremine kiriku ehitamise koha härjad, kellele ehitatava kiriku kivi koorm ehk palgid vankril antakse vedada. Kuhu härjad ehituse ainetega seisma jäävad, seal kõige parem ehituse koht. Nimetatud kommet tundes katsus mõnigi mees kavalusega kirikut oma kodukohta saada: söötis enne tüki aega härgi lopsakal rohul. Kui hiljemine härgi pannakse kiriku ehitamise kohta määrama, tuletasid härjad lopsakat rohtu meele ja sammusid ehituse ainete koormaga varsti sinna. Kaval härgade söötja saab sedaviisi kiriku oma lähedusse. Kas igal pool sarnast kavalust härgadega tarvitati; jääb küsitavaks, aga Halljala ja Pühalepa kiriku ehitamisel toonitakse nimelt niisugust lugu. Niipea kui härjad, ehituse ained vankril taga, seisma jäänud, on koha otsimises liisk langenud; ained võetakse vankrilt ja ehitus algab. Nagu näha, ei märganud kiriku ehitajad härgadega ettevõtetud kavalust.

Tähele tuleb panna, et mõne kiriku ehitamisel koha härjad võetakse õiget kohta määrama, teisel alles arusaamise järele, et inimeste poolt välja valitud paik ei kõlba, ehk alles nägemata vägede esileastumise järele takistusi tehes ettevõtmisele. Raplas, Hanilas, Hageris, Simunas, Tormas, Rõuges, Roosal, Kärjal jne. peavad härjad ehitajatele õige koha kätte määrama. Mõni kord katsutakse kahes, kolmes kohas õnne, enne kui härgadelt abi otsitakse. Nii Hanilas, Laiusel, Tormas jne.

Ehitamise mitteõnnistamise puhul on mõne korra ehitajad ise nii targad, et härgi paraja paiga määrajaks võtavad, sagedamine aga peab tark neile seda tarkust õpetama. Tark määrab mõne korra iseäraliku karvaga härgi. Kuna mitmes kohas härgade arv küsimusesse ei tule, nõutakse Pärnu-Jaagupis paar täiesti musta härga, Ristil paar ilma ühegi valge karvata musta härga. Tormas peab ühe teisendi järele päits must härg vankril ehituse aineid, teise teisendi järele hall härg palki. Raplas peab kahe härja asemel kolm musta härga, Karjas koguni neli paari ametisse astuma. Halljalas peavad kaks halli härga vankril — teisendi järele reel — ehituseainetega parajat kohta määrama. Ristil pannakse kaks

lumivalget vasikat vankri ette vedama ja nende seisu kohale tõstetakse kohe rist püsti.

Tormast teab üks teisend veel, et härg tagurpidi käändud vankri ette rakendatud, s. t. aisad tahapoole pöördud. Härgade seismajäämise kohale ehituse ainete vedamise järele ehitatakse veel Suure-Jaani, Pärnu-Jaagupi, Walljala, Simuna, teisendi järele Hanilagi, Noarootsi jne. kirikud.

Mittekõlbulikule kohale alustatud Roosa kiriku uue ehitusekoha määrajateks määrab tark koguni 7 seitsme aastast punast härga; need peavad seismajäämisega esiteks paraja ehitusekoha määrama ja pärast ise ohvriks langema: iga nurga aluskiviks üks härg ja 3 härga veel altari alla. Kuhu ehitamise koha määranud härjad mujal said, ei nimetata tavaliselt; harukorral, nagu Martnas, nimetatakse vähemalt künnihärgade sisseüürimist. Tavaliselt tarvitatakse siis paar musta härga, harukorral rohkem ja isegi punaseid.

Härgade määratud kohal edeneb kiriku ehitamine sagedaste. Siiski tunneme erandid. Lääne-Nigulas veab keegi öösel oma härgadega ehitusekohalt ained ära oma maa peale. Tormas ei edene härgadegi määratud kohal töö. (Kirikute raamat, lk. 28.)

Härgade kõrval määravad mõne korra veel muud loomad ehitusekoha. Hanilas ehitatakse ühe teisendi järele kirik sinna, kuhu hani maha lastud. Kadriinas ei salli vanapagan ehitust seal, kus töö alustatud. Lind tuleb lauluga õpetama: „Kirik Kadriina! Kirik Kadriina!“ Kadriinas alles kirikul õige koht. Alistes õpetab lind niisama: „Kirik Aliste! Kirik Aliste!“

Muidu kuuleme veel muid põhjusi, miks kiriku ehitamiseks just see ja see koht määratakse. Merehäädast ära pääsnud laevakapten Madis laseb sinna, kus ta õnnelikult maale jõudnud, Harju-Madise kiriku ehitada; niisama tekib kabel Jumidas sinna, kus meremehed merehäädast maale pääsnud. Wiru-Nigulas arvatakse kõige paremaks kabeli ehitamise asemeks kohta, kus vaenlased ära võidetud. Üks Anna leiab metsast kivi alt kirikuriistad ja varandust. Wõetakse varsti nõuaks leiukohale kirikut ehitada. Ja ehitataksegi sinna Anna kirik. Wiru-Jaagupis leiab keegi Jaagup metsast röövlite torniga-maja. Hulk inimesi läheb röövlid kinni püüdma, kuid need põgenevad eest, rohkestest varandust maha jättes. Rahvas hakkab esmalt röövlite torniga-maja juures röövlite küüsisist päästmise eest Jumalat tänamas käima, hiljemine ehitatakse sinna aga Jaagupi kirik.

Härgi kiriku aseme määramises ei või me mingisuguseks Eesti leiduseks pidada. Lätimaal võetakse neid niisama appi pühale kirjale parajat paika kätte juhatama. Mag. J. Lautenbachilt saadud suusõnaliste teatete järele on mitmed kirikud Lätimaal härgade määratud kohale ehitatud. — Soomes täidavad nad sedasama ülesannet. Esimene ristiusu kuulutaja Soomes, piiskopp Hendrik, sai martri surma. Mõrtsuka Lalli tulemist nähes ütleb Hendrik oma seltsilisele: „Kui mind ehk tapetakse, võta mu luud liikmed, pane reele, rakenda härjad ette. Kus näed härjad väsiivat, sinna ehitatagu kirik!“ Seltsiline tegi piiskopi käsu järele. Sinna, kus härjad seisatasid, ehitati Nousiaiste kirik. Ses kirikus leidsid Henriki luud liikmed viimse puhkepaiga. (Hembygden, 1910 nr. 1.) Elimäe kiriku ase tunnistatakse kõlbmataks: hobused ei jaksa reele pandud pal'ka paigaltki liigutada. Hakatakse paremat paika otsima. Rakendakse must härg palgi koorma ette, lastakse oma pead minna. Härja seisumise kohale ehitatakse Elimäe kirik. (Kotiseutu 1913, nr. 11). Pöytyä kiriku aseme peavad niisama härjad määrama. Teel jätavad mehed härjad seisma, lähevad lähedasse talusse viina võtma. Seni vahetavad naised härjad ümber, teine teise kohale, soovides, et kirik just sinna saaks ehitatud. Tagasi tulles leiavad mehed, et härjad enam ei taha edasi sammuda. Meestel aru käes, et siin paras kiriku ase. Sedaviisi panid naised oma kavalusega härjad seisma. (Kotiseutu 1914, nr. 7.) Vesilahdel astub tuul härgade asemele. Põlenud kirikust päästetud Jaakobuse, Johannese ja Peetruse kujud visatakse järve ja üteldakse: „Kuhu kujud jõuavad, sinna kirik ehitatagu!“ (Kotiseutu 1912, nr. 5.)

Lään es peavad härjad niisama kui meil kiriku aseme ära määrama. Saksamaal hakatakse Herfordis kirikut ehitama. Küsimus, kuhu? Võetakse härg, saadetakse minema. Kuhu seisma jääb, sinna ehitatakse Herfordi kirik. (A. Kuhn, Sagen aus Westfalen, 305.) Püha Ludgerus annab käsu, et pärast ta surma surnukeha vankrile pandagu, kaks härga vankri ette ja härjad oma tahtmist minna lastagu. Kuhu härjad seisma jääda, sinna tulla surnukeha maha matta. Samasse paika tekkida hiljem kirik ja linn. Ludgeruse matmise kohta tekibki hiljemini linn. (A. Kuhn, Sealsamas, 96.) Krahv Anselm otsib kahe härjaga Wurmilingeni kirikule aseme. (Meier, Sagen aus Schwaben 357.) Alfhausenis ilmub kimmel hobune, veab ise kiriku tarbeks kivid kokku. (Kuhn, Sealsamas, 32.) Isegi sõja kaudu

tuttavaks saanud kindlus Przemõisl tekib hobuse määratud kohale. Vürsti tütar Libussa määrab, et kus ta valge hobune vabatahtlikult käies seisatab, seal ta ära valitud on. Sinna tekib hiljem Przemõisl. (Kurts, Mythologie, lhk. 623.)

Võiks veel mõnda kirikut Saksamaal üles lugeda, kus härjad, harukorral hobune, kirikule aseme määranud, aga saagu sest. Härjad esinevad kirikute ehitamises selle rahvajutu lülina, mis ennast õhtumaa pühakodade ümber pununud, kelle juured enesele koguni idamaalt toidust imevad. See jutt toetab piibli alusele. Põhjust kirikule aseme otsimiseks härgade abil on 1 Saamueli raamatu 6 peatükk annud. Vilistlased otsustavad seaduselaegast Israeli lastele tagasi saata. Võetakse uus vanker, rakendatakse kaks imetavat lehma vankri ette, pannakse seaduselaegas vankrile ja lastakse lehmad oma tahtmist minna. Lehmad lahkuvad vilistlaste maalt Israeli alale Betsemessi sammudes, kus nad väljal suure kivi juures seisatavad. Kohe lõhutakse vanker, tapetakse lehmad, ohverdatakse põletamise ohver.

See seaduselaeka lehmadega viimise lugu esineb alusena jutule kiriku aseme määramisest härgade abil. Lehmade asemele astuvad Europas enamiste härjad. Täieste rahvajutuks ei taha ma kiriku aseme määramist härgade abil sugugi lugeda. Oletan, et vanal ajal mõtete erinevuse puhul kiriku aseme määramises vilistlaste lehmade eeskujul viimne sõna aseme otsustamises härgadele anti, kuna neid oma tahtmise järele minna lasti ja nende seisatamise kohta parajaks kiriku asemeks peeti. Nii võis muiste mõne korra juhtuda. Kuid ma ei või uskuda, et härjad nii sagedaste meil kiriku asemeid määranud, nagu rahvajutud teavad. Siin on lihtsalt luule ametisse astunud, ennemuistsest jutust ilma olevale kirikule vähemalt omalt poolt osa jagades. Sedaviisi pani luule aja jooksul meil enamiste igale kirikule härjad aset määrama, ehk küll härjad sest süüst täiesti puhtad on. Rahvajutt vaikib, kas meilgi aseme määramise järele härjad tapeti, ohverdati, aga oletada võib, et kui korra piibli eeskujul härjad aseme määrasid, nad elu pandiks panid, nagu Roosa ja Martna lood selle poolest näpunäiteid annavad.

Mitme kiriku ehitamisest ei tea rahvasuu midagi, vaid kõneleb lihtsalt nende leidmisest. Mõnel kirikul seisavad leidmine ja teisendis ehitamine kõrvuti. Muidugi mõista, ei ole mingi kirik kasvanud, vaid omal ajal ehitatud, kuid et kirik rahva mälestusest kadunud oli,

kõneldakse kiriku leidmisest. Sõjad ja katk kaotavad kiriku rahva mälestusest. Sõjad ja katk laastavad rahvajuu järele mõne maakonna inimestest täiesti lagedaks. Järele jääb tavalisest üks meesterahvas ja teine naisterahvas. Need ei tunne muidugi kaugemal olevaid kirikuid ega tunne tarvidust neid otsima minna. Kahe, kolme põlve järele laguneb rahvahulk kasvades laiemale, enesele avaramaid asupaiku otsides. Ja vaata: sõja ehk katku tõttu inimestest laastatud, igal pool metsa kasvatama hakanud maalt leitakse selleaegsele põlvele tundmata kirik. Nii katsub rahvas ise kirikute leidmist ära seletada.

Sarnaseid metsast leitud kirikuid tunneb rahvasuu mõndagi. Kolga, Türi, Kose, Kuusalu, Suure-Jaani, Palamuse, Paistu, M. Magdalena jne. Kirikud on niisugused „kadunud ja metsast jälle leitud paradisiid“. Laanest leitud Karuse kirikule pärandab leidja Maret oma nimegi, sest Karuse kõrval kutsutakse kirikut ka Maret kirikuks. Koeru kiriku leiavad koerad metsast üles. Kiriku juure jõudes hakkavad nad kangesti haukuma, haukumisega ühtlasi oma peremehi küttisid kohale kutsudes. Leidja Kadri annab Kadri kirikule oma nime. (Kirikute raamat, lk. 25.)

Koguni iseäraline ime paneb Nõo kiriku päevavalgele astuma. Pikse purustatud rõövlite maja asemele kerkib maa seest täieste valmis Nõo kirik üles. Kudas Nõo kirik maa alla saanud ehk kudas ta seal valmistatud, ses tükis jätab rahvasuu meile vastuse võlgu. (Teised kodused jutud, lk. 16).

Muidugi ei ole katku ega sõja tagajärjel maa nii laastatud, et ainult kaks inimest järele jäänud. Kui vaenulised väed ka inimesi hävitasid, jäi ikka rohkem järele. Väljale kiriku ümbruses võis suure laastamise aja järele metsa kasvada. Oma kihelkonna rahvale ei kadunud kirik tööpooldest iialgi, kadus ainult kaugemal asujatele. Need leidsid hiljem laanest kiriku nagu sakslased omal ajal Liivimaa.

Mis päeval ehitatakse, laguneb öösel.

Suuremat jagu kirikute ehitusi tabab äpardus: töö ei edene. Küll pannakse päeva ajal agarad, osavad käed tööle, aga öösel laguneb päeval tehtud töö. Mõnes kohas ei taba lagunemine ometi kohe alguses ehitajaid; müürid kerkivad ju kaunis kõrgele, kuid siis algab müüride lagunemine, ümbervajumine. Ambla kirik vajub ehitades koguni maa sisse, ainult üks serv jääb veel seisma. Ainult Tarvastu kirikust räägitakse, et selle müürid päevalgi sisse

langenud, mujal ikka öösel. Niisugune öösene müüride lagunemine ehk ümbervajumine tabab Karuse, Hanila, Vigala, Vormsi, Noarootsi, Martna, L.-Nigula, Rapla, Jüri, Kuusalu, Simuna, Maarja-Magdaleena, Vönnu, Pölvä, Rõuge, Roosa, Pilistvere, Kolga-Jaani, Karksi, Aliste, Pärnu-Jaagupi, Valljala, Pöide, Jäärja Kadrina jne. kirikuid.

Mitmes kohas pannakse vahid välja, aga asjata: müürid lagunevad ometi. Vahid ei jaksä lagunemisele ega ümbervajumisele piirisid panna, Küll ei nimetata alati, aga mõne korra ometi: vaenulised väed lõhuvad öösel päevase töö. Halljalas nimetatakse vana paganat süüdlaseks, niisama Laiusel, Arulas, Amblas, Tormas, Lääne-Nigulas, Ristil. Vanapagana lõhkumise vastu ei suuda muidugi vahidki panna. Vist langeb mitmes kohas mujalgi süü vanapagana kaela, kui ka seda ikka selgesti ei tunnistata. Siiski ei taha rahvas alati vanapaganat süüdistada, vaid peab sagedaste koha tõesti süüdmataks. Lümändus ja Kassikul arwatakse Kuritit müürisid lõhkuvat. Ennemuistse jutu ehetest kõrvale vaadates peame tunnistama, et halvad ained, osavuseta meistrid, ilmade mõju, mõne korra müürid tõeste võisid vajuma ja ümber langema panna. Amblas lükatakse süü kõlbmata maapinna peale: ehitatud müürid vaovad maa sisse. Hiljemine edeneb töö kuni laeni, siis jälle häda! — Vormsis teatakse: koht ei meeldinud Jumalale (Eibofolke II, 286).

Koguni harva otsitakse müüride lõhkumise ja lagunemise süüd ehituse vastastest, ehk küll see põhjus õige tihti võis esineda. Kuuleme ainult Nigula kirikust ja Saha kabelist töö laotamist inimeste poolt. Saha kabelis pannakse müüride lagunemise puhul vahid valvama. Ei valvagi asjata: öösel võetakse kolm müüride lõhkujat kinni, kes varsti palga pärivad: müüritakse pead pidi kabeli seintesse.

Samasugune äpardus kui Eesti kirikutele öösese ehitamise ajal, juhtub Läti ja Soome kirikutelegi. Mag. J. Lautenbachi, teadete järele tunnewad lätlased mõnda niisugust kirikut; nime pidi nimetas ta Zabelni kirikut Talseni maakonnas Kuramaal. Ma ei hakka kõiki äpardust tunnud Soome kirikuid üles lugema, vaid nimetan suurest hulgast ainult mõned. Uuekiriku pühakoja lõhuvad „Riivilinna kurjad vaimud“ öösel ära, nii et ehitaja vana koha pidi maha jätma ja uut otsima. Käkisalme, lisaime kiriku ehitamisel ei paremaid päivi: ikka lõhutakse öösel päevane töö. Pernajas lõhuvad hiid öösel päevase

ehituse ära, niisama Ingos ja Sibos. Härgade asemel pannakse Pernajas hobune palgi ette ja lastakse hobust oma pead minna seisma jäämiseni (Hembygden 1910, nr. 1). Dr. A. M. Tallgren loeb 20 kohta Soomes üles, kus kurjad vaimud öösel alati ehituse ära lõhuvad (Kotiseutu 1914, nr. 5). Kõige vanem teade sarnastest Soome kirikute lõhkumistest ehitamise ajal on 1780. aasta paigu õpetaja A. Lizeliuse poolt Mynämäe kiriku kohta kirja pandud. Võrdlemiseks Eesti sellekohaste juttudega eestistan Lizeliuse üleskirjutuse: „Ained olid toodud nimetatud Suojoe nurmele sellele kohale, kuhu pühakoda pidi rajatama ja hakati ka seinu üles ehitama. Aga mis sündis? Kõik, mida päeval iganes ehitati, see lõhuti öösel jälle ära, ilma et süüdlast oleks kätte saadud; sellepärast tõusis sel ebausklikel ajal arvamine, et martauskapeed ehk meninkaised ei sallinud seal kohas pühakoja ehitamist; sel põhjusel takistasid nad tööd ehituse öösese lõhkumisega.“ Sellele rahvajutule lisab õpetaja omalt poolt juure: „Aga paremine mõtlejad ja mõistlikud said hoolsama küsimise kaudu teada, et selle lõhkumise olid korda saatnud elavad inimesed, kes pühakoja ehitamise vastu Suojoele seisid, kirikut enestele ligemale soovides.

Nii Soome õpetaja ju ligi 150 aasta eest kiriku ehitamise takistuste kohta. Igapidi esitab kirikute ehitamise aeg nii meil kui Soomes võitlemise aega paganuse ja ristiusu vahel. Paganuse esitajana esineb tihti vanapagan, kes ristiusu kodupaika kõigest väest katsub kaotada, tavaliselt oma jüngrite kaudu, nagu Saha kabeli ehitamisel, rahva poolt aga enamiste ikka vaimlisena väena mõeldud.

Lagunemise, lõhkumise motiivid esinevad niisama Saksamaal. Engeris on küll kirik olemas, aga tornita. Tahetakse kirikut täielikuks teha, torni juure ehitada. Töö ei edene. Mis päeval tehtud, laguneb öösel. Otsitakse torni jaoks uus koht. Seal kerkib torn ju nähtavale, kuid korraga vana viga: jälle laguneb päevane ehitus. Viimaks tehakse torn kirikust kaugele eemale. Seal ei lagune ehitus enam. (A. Kuhn, Westfälische Sagen, 298.) Merseburis pannakse doomkirikule alus. Aga oh häda: päeval valmistatud müürid lagunevad öösel alati ära. Otsitakse põhjust. Leitakse alusest kaks kole suurt padakonna. Need võetakse välja. Kohe edeneb ehitus õnnelikult. Konnade kilpkestad seatakse kirikusse jäädavaks mälestuseks üles. (A. Kuhn, Norddeutsche Sagen, 229.) Dobbersenis ehitatakse kirikut, aga kohale veetud ained leitakse igal hommikul hoopis teisalt. Ei aita muud kui ehitatakse sinna,

kuhu ained öösel viidud. (Bartsch, Sagen aus Meklenburg, 479.) Sarnaseid kirikute lagunemise ehk lõhkumise juttusid tuntakse läänes paljugi, kus juures süü suuremalt osalt vanapagana peale lükatakse. Aga enne nimetasin juba: maa ala, kliima, meistrite harjumatus ja muud tegurid saatsid nii hästi meil kui mujal müürid mõne korra langema, enamiste öösel, mil langevatele müüridele ei saadud abi anda. Isegi Tartu-Maarja kiriku ehitamisel 1840 juhtus veel niisugune lugu: peaaegu valmis tehtud torn langes ümber. Pärnu Nikolai kiriku parandamisel hakkasid ehitusmeistri Ludeke töölised 1420 eneste vahel mässama, teine teisele haavu lüües ja tööd viimaks täieste pooleli jättes. (Bunge, Urkundenbuch V, 1250.) Luule igapidi õnnestab tosinate kaupa kirikuid müüride lagunemisega, kuna niisugust juhtumist tõepoolest palju vähem ette tuli.

Keel ja kiri.

Keele- ja meeleparanduslised vested.

1. Furor estonicus.

Furor estonicus. Mis see on? Ei seda pole veel kuulnud. On ainult vana Bismarcki algatusel ühest *furor teutonicus*'est kõneldud, mis siis ilmub, kui sakslane sõjamarru läheb ja kõik oma ees maha ähvardab lõhkuda ja tallata, nagu ta seda praegu Belgias tõepoolest ka tegi. Kuidas *furor teutonicus* ja seda mööda ka *furor estonicus* Eesti keele tuleks tõlgitseda, selle jätan ma eestkätt või „pigemini“ keelemeeste hooleks.

Aga keelemehed võiks minule ette heita, et see tõlkimisetöö täitsa asjata peamurdmist nõuab, sest et eestlase sees mingisugust säärast sõjalist furori või maruhoogu ei ole, nagu sakslases. Eestlane on, nagu ajalugu näitab, sitkelt ja vahvalt ennast tarvilisel korral kallaletungimise vastu kaitsnud, aga kallaletungimise *elan*'i ja purustamise *Furor*'i on ta vähe üles näidanud.

See on õige. Sõja-Furor'i põlluharijas eestlases ei ole. Mina olen aga leidnud, et eestlases siiski üks kardetav furor'i algidu uinub, mis ärkamise korral hirmus on. See on teaduse-, otsekoheselt ütelda, keeleteaduse furor.

Igaüks vanem eestlane mäletab veel, missuguse ägedusega omal ajal kadunud Dr. Weske ja Dr. Hermann lahinguid „hea, pea“ ja „hää, pää“ pärast löid. Siin „hea,“ siin „hää“ — selle hüüuga asus terve ärkaja Eesti kahte vaenulisesse laagrisse. Keeleteadus domineeris meil

nii kangesti, a valdats kõike muud. „Hea“ poolehoidja tähendas tol korral vabameelist, edasipüüdjat, isamaalist ja auusat inimest, „hää“-mees oli tagurlane, kõlvatu rahva äraandja jne. „Hää“-mees omalt poolt nägi „hea“-mehes tuisupead, radikaali või koguni kardetavat sotsialisti, keda tol korral kõige kurjuse tipuks peeti. „Hea“ ja „hää“ poolehoidjad ei teretanud üksteist uulitsal.

Kui palju seda furori tolleaegsetes meestes veel hiljuti elas, seda nägin kord ühel „Eesti Kirjanduse Seltsi“ keeleteimekonna, või oli see eestseisuse koosolekul, kus tuttavatest T a p a o t s u s t e s t kõneldi ja kuhu ka vana keelemees Hermann oli palutud.

Keele asjus olid tol ajal mõned keelemehed õige külmalt kõnelenud. Dr. Kallas oli seletanud, et ühinemine õigestikirjutamise asjas vähem teaduslisest, enam lihtsast kokkuleppimisest ära ripub. Et tapa otsused teatavasti „hea“ poole kaldusid, siis pandi koosolejatele ette, „hää“st“ üleüldiselt lahkuda ja „hea“ ja „pea“ peale ühineda. Üks tegelikult kõige visamalt „hääst“ kinnihoidja, toimetaja J. Tõnisson seletas, et see temale õieti ka „üks kama kõik“ on, kuidas ta kirjutab, ja kui kõik „hea“ vastu võtavad, siis on ka tema valmis kokkuleppe pärsi „Postimehes“ „hea“ ja „pea“ kirjutama.

See seletus sütitas. „Ma olen sind ikka armastanud, Tõnisson,“ seletas vana herra Kurrik nooruse tulega, „aga sest a‘ast armastan ma sind kahekordselt.“ (Ta oli nimelt kirgline „hea“ poolehoidja). Seal pahvatas vana vagusa Hermannii uinuv keelefuror lahti:

„Teie olete kõik vasikad! Teil ei ole teaduse tutsugi! Kas mina pean oma teaduse Teie pärast maha matma?!“ kärkis ta lõkendava näoga.

Sest a‘ast teadsin ma, et eestlasel „*furor*“ olemas on, nimelt keeleteadusline *furor*. See on see „*furor estonicus*.“

Kas see „*furor estonicus*“ ka teiste eteaduse harude peale ulatab, ei julge ma tõendada, sest et meil peale algava keeleteaduse veel mingit muud teadust iseseisvalt ei käsitata. Kui lähemal ajal Tartu ülikooli juure Eesti professorid asuvad, siis saab vast varsti näha, kas see furor ka teoloogiasse ulatab. Wäga võimalik, sest ka teiste rahvaste juures on näha, et kõige vihasemalt kokkupõrkajad teadusemehed õieti teoloogid on, teises järgus tulevad alles filoloogid.

„*Furor estonicus*“ oma senisel näol on rahuliku keeleharimise suurem vastane.

Mis mind sunnib siin „*furor estonicus*“t“ kõne alla võtma, on hirm, et see mõni aeg tuha all õõguv marumeelsus keelemeeste vahel ühesti lahti pääseb ja külgehakkamise teel vahest epideemiliseks hulkadepüühooseks välja areneb. Kui uuemaid ärevaaloomulisi keelevaielusi herrade J õ g e w e r i ja A a v i k u vahel loed ja tead, et nende eestvõtjate seljaga terved keelelised rühmad reservis seisavad, siis ei ole kartus vast mitte asjata. Sest juba on nooremad vanemaid, kes omast tervest keeleinstinkti mitte üle õõ millegi suurtsugusema heaks „loobuda“ ei tihka, „tagurlaste“ nimega auustanud.

Ja miks ei peaks see ennast täie furoriga vastase kallale heitma, kes selles kindel on, et meie terve kirjandusline edenemine ja suurteoste ilmumata jäämine ainult meie keele vaesuse ja kohmakuse taga kinni seisab, ja kes eneses kutset ja jõudu tunneb, meie keelt sellest vaesusest ühe ropsuga üle aidata ja sellega kõik vesivärvavad edenemiseks lahti päästa. Kes siin vasturääkimiseks „suud pruugib“, see on ju nähtavalt terve Eesti edu vastane, hullem kui variser ja tõlner.

2. Kas on võhikul õigust keelemeeste jutu vahele segada?

Ma olen ennast alati selle eest piinlikult hoidnud, et ma seal kaasa kõnelema ei tiku, kus jutt on puhtast keeleteaduslistest asjadest. Niisuguseks kaasakõnelemiseks on keelelist eriharidust tarvis, mida mul ja harilikult ka teistel võhikutel ei ole. See käib iseäranis veel ajaloolise keeleteaduse kohta, mis meie keele arendamises siamaale enam vähem mõõduandev on olnud.

Mis aga praegusesse elavasse, tegelikult tarvitatavasse keelesse puutub, iseäranis keele paenduvasse, värvirikkasse väljaarenemisesse, uute sõnade ja ütelusvormide vastuvõtmisesse jne., seal arvame meie intelligent võhikud enesel täie õiguse olevat kaasa kõnelda ja isegi kindlasti oma eest otsustada, mis meie uut, või väljakaevatud vana oma elavasse keele vastu võtame või ei. Meie usaldame siin oma rikkumata keele instinkti tihti rohkem kui keeleteadlaste, grammatikuste oma, kes sagedasti õige halvad stilistid on.

Siin on vahekord, nagu igal teisel põllul abstrakt teaduse ja tegeliku elu vahel. Harilikul riigikodanikul ei tule mõttesegi Rooma õiguse ajaloolikkude peensuste üle juristiga vaidlema hakata, tema protesteerib aga õigusega ja mõjuvalt selle vastu, kui õpetatud jurist, kes elule võõraks jäänud võib olla, temale seadusi tahab peale panna, mis tegelikku elusse ei kõlba. Seaduse-andlistes kogudes ei ole selle pärast juristid uute seaduste loomisel sugugi peamõõduandjad. Nemad seletavad olevaid seadusi, formuleerivad vastuvõetud põhjasmõtteid ka uudesse paragrafidesse, kuid mis tegeliku seaduse sisse vastu võtta ja paragrafidesse vormida tuleb, selle üle otsustavad kõik tegelikus elus töötavad intelligent inimesed kaasa, kellesse seadused otsekohe putuvad.

Meie võhikud ei sega endid siis ka sugugi sekka, kui keeleteadlased selle üle vaidlevad, kust mingisugune liitsõna ajalooliselt tuletatud on, missugused häälikud sõnast keele ajaloos kadunud, muutnud, missuguste kaasuste külge teatud lõpud liituvad jne. Kui meile aga uusi sõnu vanade asemele soovitatakse, uut sõnade järge, lauseehitust, üteluste viisisid jne. kiidetakse, mis meie siimaalse keele kuni arusaamatuseni ära muudavad, juba selgeks kristalliseerinud mõisted segi ajavad, kõlaliselt meie keeletundmist haavavad, kui meile isegi vastuvõetavaid uuendusi niisugusel määral pakutakse, et hariliku inimese keel neid enam korralikult ära seedita ei suuda ja selle läbi keeleline anarhia maad ähvardab võtta, siis

ajame endid püsti ja hakkame niisama kindlalt vastu, nagu meie uuendus ja muudatusi, mis tõesti õnnestanud, heameelega keelemeistritelt vastu võtame.

3. Teie vanad ütlete ennast põhjusemõttelikult uuenduste poole olevat, tegelikult vaidlete iga uuenduse vastu.

Umbes sarnast tarka „aforismi“ lugesin ühe keeleteadlase poolt ajalehes.

Seda pandi meile vanadele kui õigluseta kahekeelsust suureks süüks. Jögewer ja Leetberg ütlevat, et nad keele uuenduse poolt olevat, aga tahad sa midagi uut maksma panna, siis raiuvad rauda vastu.

Tänage jumalat, noored keelemehed, et Teile vastu vaieldakse ja teie uusi ettepanekuid arvustusega vastu võetakse. Neid tuleb nüüd niisugusest „külluse sarvest“ ja heade asjade seas nii rohkesti ärakaalumata ja ettemõtlemata, et kui kõike ilma pikema jututa vastu võtta, siis aasta pärast, kui jälle järgu valminud olete, teie eneste juuksed püsti tõuseksid oma uue keele pärast.

Vastu võetud Teie uuendustest on õige palju. Seda võite ka vastuvaidlejate keelest leida. Ja veel rohkem on meie keel viimastel aastatel nagu iseenesest edenenud, sest et elu edenenud on ja uute keele vormide loomisele meid on sundinud. Sagedasti ei tuntagi seda, kelle käest õnnestanud uus keelerikastus on tulnud. Nii näituseks tarvitasin mina esimest korda „oppositiooni“ asemel sõna „vastasrind“. Mull ei olnud mõtteski, et ma selle sõnaga sihilikult keelt rikastan. Aitasin ennast sell korral hädast välja, nagu mõistsin. Sõna on läbi läinud ja jääb vist püsima. Mõne nädali eest tarvitas noor sõjaväljal viibiv raamatupidajast soldat P. Loit, kes ennast ilmiski keeleuuendajaks ei ole pidanud, esimest korda „окопы“ asemel sõna „kaevik“, mis temal siinamaale tarvitatavast raskest „jooksukraavist“ (Saksa „Laufgraben“) kergem ja parem näis olevat. Sõna leidis kohe poolehoidmist ja praegu loeme juba palju „kaevikutest.“ Muidugi loovad võhikud veel rohkem õnnetumaid sõnu kui keeleteadlased, mis jälle kaovad, sest et nad tihti asjatundmatalt keelescaduste vastu olid sünnitatud. Aga paljud on trehvavad ja jäävad. Et niisugusest juhuslisest uue sünnitamisest sadanded ja tuhanded osa võtavad, iga kord sugugi mitte kirjalikult, vaid sagedasti ka suusõnalikult siis käib üleüldine keeleuuendamine alatasa edasi ja palju kangema jõuga, kui seda keegi üksik keelemees, olgu ta ka kes teab kui osav, eneses suudab kehastada. Eriteaduses tarvis minevad oskussõnad maha arvatud, ei ole sõnade ja keelevormide en gros loomine kutseliste keelemeeste poolt minu teada ilmiski mõnda keelt mõjuvalt edasi aidanud, või olgu siis, et keeleteadlane ühel hooil hea ilukirjanik, stilist oli. Meie Aavik võib ilusat keelt kirjutada, kui ta mitte just keelelise „hirmu ja õuduse“ peale välja ei lähe. Selle pärast oleks tema vististi mõjuv keelerikastaja ja uuendaja, kui tema keeleuuendamise meetod teine oleks. Tema ei peaks mitte püüdma oodatava „suurteosele“ keelt ette luua, vaid ise väiksemaidki teoseid luua katsuma, millel niipalju mõtteid ja tundmusi, sisu oleks, et

neid praeguse keelega avaldada ei saa. Nii näituseks oli Randvere „Ruthi“ keeleliselt väga huvitav katse, kui temaga küll ideeliselt leppida ei saanud. Selles töös oli igatahes palju mõtteid ja nendele mõtetele leiti alati vastav ilus avaldamise viis, ilma et seal keelemurduvaid uuen-
dusi oleks tundunud.

Mis keele uut vastu võetakse, see peab paremast parem olema, seda peavad nii hästi keeleteadlased kui ka intelligent kirjanduse-ande-
lised võhikud mõlemad tegelikult tarvitades ära katsuma ja kaaluma. Kui vastu vaieldakse ja ettepanekutest $\frac{3}{4}$ laua alla kukub ja $\frac{1}{4}$ eluvõimsaks jääb, siis võiks sellega iga keeleuendaja enam kui rahul olla. Meeletus oleks loota ja nõuda, et üks ameti poolest keelemees lauda istub ja meie elava keele ühe joonega uueks kirjutab.

Siin kõneleme ka meie, keeletarvitajad võhikud, kaasa. Meie näeme heameelega keelemeeste uuendusekatseid ja võtame nendelt vastu, mis võime, aga meie vaidleme sellele vastu, mille vastu meie elav keeletundmus pööratama lööb.

A. Jürgenstein.

Ainuse osastav praeguses Eesti keeles.*

Ka selle kaasuse tarvitamine praeguses kirjakeeles on väga mitme-
kesine. Võtame üksikud sõnade liigid jällegi selles järjekorras läbi, mis minu „käänamiste tabelites“ antud. Kui see järjekord ka mitmeti puudulik on, siis peab ometigi temaga leppima nii kaua kui midagi paremat ei ole.

1. Nimetav ühesilbiline.

A. Omastav ühesilbiline.

Nimetava lõpul vokaal ehk difthong.

Ainuse osastava lõpul seisab -d: (seda) võõd, maad, puud, võid jne.

Sõnal a u u on ain. osastav ilma d-ta: (seda) a u u.

On olemas kaks sõna: n õ u tähenduses: riist, anum, ja n õ u u tähenduses: n õ u u andma, n õ u u pidama. Mõlemad sõnad olivad vist esialgselt üks ja seesama, kuid praegu lähevad nad ain. osastavas teine teisest lahku. N õ u — riist, anum — on osastavas d lõpuga, nagu teisedki selle liigi sõnad: kaks taari n õ u d, sõnast n õ u u on aga osastav nagu sõnast a u u ilma d-ta: nõuu (mitte *n õ u u d) andma.

Nimetava lõpul konsonant.

Väike arv sõnu, mis aga kaunis rohkesti raskusi sünnitavad. Nime-
tava lõpul võib neil ainult d ehk g seista, mis omastavas kaovad. Selle läbi saabki omastav ühesilbiliseks, näit. roog: roa (*rooga asemel). g kaob igakord, d võib aga ka püsida ja siis tekivad niihästi omastavas kui ka osastavas õige mitmekesised sõnakujud, näit. sõnast m o o d võib omastav olla: m o e, m o o d i, m o o d u, osastav: m o o d i, m o o d u.

Vaatame need sõnad üksikult läbi ja katsume nende kohta mingi otsusele jõuda.

Pood, om. poe e. poodi, osastav iga kord ainult poodi. Viimane omastava vorm elab rohkem linna keeles. Me tarvitame poe, nõnda siis: poekaup, poepoiss, poesell, aga *poemes on tundmata, siin ei pääse vormist poodimees kõrvale.

Niisama sõnad: praad: praeahi, praevarras.

Niisama: raad: raekoda, raekohus, aga Raadimõisa.

Sõna lood: loe läheb segamine sõnaga: loe: loode. Parem selles sõnas d mitte kaduda lasta, nõnda siis loodinõör, mitte loenõör. See sõna lahkuks siis ühesilbiliste omastavate hulgast ja läheks kahesilbiliste hulka.

Mood: moe e. moodi ja mood: moodu võiksid kumbki isetähenduses tarvitusel olla. Mood: moe (omastava moodi jätame tarvitamata) tähendab pruuki, viisi, kommet: seda moodi, selle moega. Mood: moodu: moodu võiks tähendada riide, ehituse jne. moodu: Riide moodud. Mood: moodu lahkuks ühesilbiliste omastavate hulgast kahesilbiliste hulka.

Need: needu ja nee, needu. Ka selle sõna juures võiks tähenduse poolest vahet teha: need: nee tarvitada tähenduses kokku needima, niethen, need: needu — needma: nean. Viimane sõna läheks nõnda kahesilbiliste omastavate hulka.

Lood: loo on vähe tuntud sõna, tähendab väikest, madalat, ilma metsata saarekest, kuiva lagendikku üle pea. Wiedemann tunneb ainult lood: loo (mitte *loodu). *Loodu tuleb siis välja heita.

B. Omastav kahesilbiline I ehk II järgul.

Väga suur hulk sõnu. Kaugelt suurem hulk sünnitab osastava reeglikorraselt, ilma iseäralise osastava-lõputa. Tegelikul tarvitamisel võib juhtnõõriks võtta: omastava lõpu-vokaal astub nimetava sõnakujule otsa, nõnda siis: leib: leiva: leiba, jalg: jala: jalga, pakk: paku: paku jne. ainult soe: sooja: sooja. Lahkuminekuid kirjakeeles ei ole.

Aga nende samade sõnade hulgas (nimetav ühesilbiline, omastav kahesilbiline) on siiski terve rida sõnu, mis ennast eelolevatest hõlpsast lahutada ei lase, aga osastava hoopis teisiti sünnitavad. Üleüldiselt tuleb nende sõnade äratundmiseks tähendada:

Nimetavas on pika vokaali ehk diftongi järel l, m, n, r, s, omastava lõpul on vokaal e. Kuid ka sellest reeglist on jälle omad väljavõtted. Vaatame need liigid üksikult läbi:

e: hää: hääle: häält. Nõnda kõik sõnad millel pika vokaali järel omastavas le on, näit. keel, meel, nool, hool, pool, tuul, huul, vool jne.

m: üks ainus sõna: leem: leeme: leent. Teised on ilma t-ta, näit. neem: neeme: neeme.

n: joon: joone: joont. Nõnda kõik sõnad, millel pika vokaali järel omastavas ne, näit. soon, seen, peen jne.

r: äär: ääre: äärt. Nõnda kõik sõnad, millel pika vokaali järel omastavas re, näit. hiir, juur, kaar, kiir, koor, noor, saar, sääär, suur, veer.

s: kõik sõnad, millel nimetavas s, omastavas e lõpul ja nimelt:

a) hiis: hiie: hiit, köis, kuus, õis, põis, reis, täis, nus, viis jne.

b) kaas: kaane: kaant, küüs, laas, lääas, õõs.

d) mees: mehe: meest (ainuke selletaoline sõna).

e) uks: ukse: ust. Küsitav on, kas rahvas tarvitab: suks: sukse või suks: sust, päks: päkse või päks: päst. Paks-Knöchel, Unterbein, luupäks, Knöchel. See sõna on vist vähe tuntud. Ka sõna suks on vähe tarvitusel, harilik nimetus on: suusk: suusa: suuska.

g) üks: ühe: üht. Tarvitusel on osastavad üht ja ühte, viimane vorm on sisseütlevalt laenatud. Soovitav oleks osastav üht, sisseütlev ühte.

h) laps: lapse: last.

i) pars: parre: part. Niisama: märs, õrs, ors, tõrs, vars, virs, hirs, kõrs.

Sõnast kits: kitse on ain. osastav ainult kitse.

D. Omastav III. järgul.

Osastava lõpul alati t: laeng: laengu: laengut, hõel: hõela: hõelat, käis: käise: käist.

Nagu käis peaks ka sõna juus olema, ja õn ka murretes nõnda. Kirjakeeles on ta enamiste k alal hoidnud: juuks: juukse, igatahes tohib aga osastav olla ainult juust (mitte *juukst), nagu üks mitte *ukst, vaid ust.

II. Nimetav kahesilbiline, omastav ühe ehk kahesilbiline.

A. Nimetav I. järgul.

Omastav ühesilbiline.

Osastav on harilikult nimetavaga üks, näit. uba: oa: uba, tuba: toa: tuba, nuga: noa: nuga.

Nimetava i asemel on osastavas vana e püsinud: jõgi: jõe: jõge, niisama: lagi, mägi jne.

käsi: käe: kätt. Niisama: esi, kesi, lüsi, mesi, säsi, susi, süsi, tõsi, vesi.

Omastav kahesilbiline I. järgul.

Osastav on üldiselt nimetavaga üks: näit. vaba: vaba: vaba (*vabat, *isat, *emat tulevad vigadeks lugeda).

Sõnadel, millel nimetavas lõpul e, on osastavas t: pere: pere: peret, niisama: ime, jume jne.

Sõnast hani on omastav hane, osastav hane (mitte: hani: hani ega hand).

Viiel sõnal on osastavas d: tuli:tule:tuld; uni, meriveri, lumi (lund).

Sõnal mõni on osastav: mõnda.

Omastav kahe silbiline II. järgul.

Osastav on nagu omastav kuid raskel astmel.

Kari: karja: karja, kabi: kabja: kapja, sõber: sõbra: sõpra, ader: adra: atra, oder: odra: otra, teder: tedre: tetre.

Omastav kahe silbiline III. järgul.

Muutelõpp alati t. Kui nimetava lõpul e, siis astub osastava t selle otsa: ehe: ehte: ehet, mähe: mähkme: mähet, pale: palge: palet.

Sõnust, millel nimetava lõpul mitte e ei ole vaid mõni muu häälik, tulevad ette ainult järgmised laiemalt tarvitusel olevad sõnad:

vaher: vahtra: vahtrat. Niisama ka aher. Mõned on katsunud „vahert“, „ahert“ tarvitada, kuid see ei ole vastu võetud.

puhas: puhta: puhast. Niisama: ahas ja varas: varga: varast. Lahkuminekuid ei ole.

Kohus: kohtu: kohut, pisut: pisku: pisut — ainukesed selletaolised sõnad.

B. Nimetav II. järgul.

Kõigil sõnadel on osastavas muutelõpp t, mis üleüldiselt nimetavas leiduva kuju otsa astub: piiga: piigat, küpse: küpset, tubli: tublit, hapu: haput, lõuna: lõunat, riie: riiet jne. võti: võtit, mitu: mitut, kukal: kukalt, aken: akent, tütar: tütart.

Sõnadel, millel nimetava lõpul ne, on osastavas s-t: naine: naist, teine: teist, jäine: jäist jne. Lahkuminekuid kirjakeeles ei ole.

Palju tüli sünnitavad selle liigi sõnad, millel nimetava lõpul s. Näit. on üleüldiselt tarvitusel saabas: saapa: saabast, kangas: kanga: kangast, kubjas: kupja: kubjast, lammast: lamba: lammast, narmas: narmast: narmast. Kas aga ka armas: armsa: armast või armast, õnnis: õndsas: õnnist või õndsast, jõudus: jõudsa: jõudust või jõudsast. Kui me mõlemaid sõnade liikide võrdleme, siis näeme, et siin esimesed omastavas s-i kaotavad. Ilma kahtlemata on nende õige osastav ainult nimetav +t: nõnda: mätas: mätta: mätast jne. Teine liik hoiab s-i omastavas alal. Neil sõnadel tahaksime meie osastava -t omastava kuju otsa liita, nii siis ainult

ä r g a s : ä r k s a : ä r k s a t , h o o l a s : h o o l s a : h o o l s a t ,
 a r m a s : a r m s a : a r m s a t , v a l v a s : v a l v s a : v a l v s a t ,
 õ n n i s : õ n d s a : õ n d s a t , h õ l b u s : h õ l p s a : h õ l p s a t ,
 a e g u s : a e g s a : a e g s a t , k u u l u s : k u u l s a : k u u l s a t ,
 r õ õ m u s : r õ õ m s a : r õ õ m s a t , a i n u s : a i n s a : a i n s a t ,
 a g a a i n u s : a i n u : a i n u s t , k u i s e l l e s t s õ n a s t m õ l e m a d o m a s t a w a d
 t a h a m e a l a l h o i d a .

D. Nimetav III. järgul.

Kõigil sõnadel on osastavas -t, mis omastava kuju otsa astub, mitte kunagi nimetava otsa, välja arvatud juhtumised, kus nimetav ja omastav ühesugused on: a a s t a : a a s t a : a a s t a t , p r i s k e : p r i s k e : p r i s k e t , k ä t k i : k ä t k i : k ä t k i t , k i n d e l : k i n d l a : k i n d l a t , t e m p e l : t e m p l i : t e m p l i t , k o r t e r : k o r t r i : k o r t r i t , k a n g u r : k a n g r u : k a n g r u t , t a k j a s : t a k j a : t a k j a t (vormid * k i n d e l t , * t e m p e l * k o r t e r t , * k r t , * t a k j a s t on ühel häälel vigasteks tunnistatud, sellest hoolimata võib neid vigasid tihti leida, iseäranis kuulustes juhtub neid sagedasti silmama.

III. Nimetav kahe- ehk mitmesilbiline, omastav kolme- ehk mitmesilbiline.

Osastava lõpul on -t, mis harilikult omastava sõnakuju otsa astub: k i b e : k i b e d a : k i b e d a t , v ä e t i : v ä e t i m a : v ä e t i m a t , k u u s i k : k u u s i k u : k u u s i k u t j n e .

Sõnadel, millel nimetava lõpul e, omastava lõpul me, astub t nime- tava sõnakuju otsa: a s e : a s e m e : a s e t . N i i s a m a : h a b e , p i d e , s ä d e , s i d e j n e .

Sõnast s ü d a on osastav: s ü d a n t .

Sõnadel, millel omastavas -se, on osastavas sõna lõpul -st: p u n a n e : p u n a s e : p u n a s t , o r a s : o r a s e : o r a s t .

Sõnadel, millel nimetava lõpul dik, lik, mik, nik, pik, rik, tik, stik, vik on osastav ilma t-a nagu omastav, kuid k a s e m e l k k , n ä i t . k a s v a n d i k : k a s v a n d i k u : k a s v a n d i k k u ; n i i - s a m a a m e t l i k , h a b e m i k , a e d n i k , k a n a r p i k , h ä m a r i k , p õ l e t i k , l a e v a s t i k , v i d e v i k j n e .

Väga tihti ei teata, millal ain. osastavas d, millal t tarvitada: d, leidub ainult väikeses arvus sõnades, nimelt.

a) sõnades, mis nimetavas ja omastavas ühesilbilised ja millel nime- tava lõpul täishäälik: m a a : m a a : m a a d , v õ ö , p u u , v õ i , k u u j n e .

b) kuues kahesilbilises sõnas: t u l i : t u l e : t u l d . N i i s a m a u n i , m e r i , v e r i , l u m i (lund), m õ n i (mõnda). Kus muidu ain- õsastava lõpul t häälik kuulda on, seal tuleb alati täht t kirjutada.

Atru, adru.

„Postimehe“ mineva aastases 279. numbris teatatakse, et prof. L. Spasski katsete järele veetaim *Fucus vesiculosus*, mida meri Saaremaa randades välja uhub, jodi ja sooda aineid sisaldab. *Fucus vesiculosus* on seal Eesti keeles kaunmudaks, kõrbmudaks ja meremudaks nimetatud. Nende nimede all esineb *F. v.* ka Wiedemannis, kus teda veel harkmudaks nimetatakse. Need eestikeelsed nimetused ei ole õieti tuletatud. *Fucus vesiculosus* kasvab ainult meres ja tormide ajal uhub teda igal pool Balti mere randades välja; sellepärast on randlastel temaga tegemist ja ta nimetust võib rannainimeste suus tihti kuulda. Kuidas teda laialdasel Eestimaa ranna piiril igas nurgas kutsutakse, ei tea ma, aga Tallinna-maa randades tuntakse *Fucus vesiculosus* ainult atru nime all: meri ajas atru välja, atrud on hunnikus, ta läks atru koormaga heinamaale. Võib olla on atru rohkem Soome nimetus, kuid ta esineb nii ka Wiedemannis: adr, adru — Seetang; peale selle peaksime asja õiget nimetust sealt otsima, kus inimesed asjaga kokku puutuvad. Ei või ka tähendama jätta, et *Fucus vesiculosus*’el mingisugust ühist mudaga ei ole, vaid ta on taim, mis enne tublit mädanemist nõuab, kui ta mudaks, mullaks muutub. Atru, ehk adru, nagu teda randade naabruses elavad maa-inimesed nimetavad, võiks *Fucus vesiculosus* kirjakeeleliseks nimetuseks jääda ja see oleks palju kohasem, kui kaun-, kõrb-, mere-, või harkmuda.

G. Wilberg.

T o i m. t ä h e n d u s. Saaremaa põhja rannas on eelpool nimetatud taime nimi ainult muda. Sõnal „muda“ ei ole seal mingit muud tähendust. Mudane maa ei ole mitte porine maa, nagu kirjakeeles, vaid ainult maa, kuhu mudataimed peale on sattunud, mudane põrand — kuhu jalgadega muda-taimed peale on kantud, muidu ei ole põrand mudane, vaid must, porine. Kas nõnda ka teistes Saaremaa randades, ei tea ütelda. Oleks soovitav teada saada, kudas nimetatakse seda taime Haapsalu ja Pärnu rannas ja Hiiumaal. — Kudas on osastav sõnast adru, atru: adru, atru või adrut, atrut, palj. omastav: adru de, atru de, atru te? Wiedemanni tarvitatud sõnakuju võiks olla ainult: adru adru atru atru de atru sid. Kas on nõnda? Wilbergi toodud näitused ei ole selle pooldest täitsa selged.

Sõnakese „eba“ tarvitamisest.

„Postimehes“ tänava aastal nr. 13 leidub kirjutus „eba-“ sõna tarvitamisest, millega meie täitsa ühineda sooviksime. Kuna päevalehe numbrid harilikult alal ei hoita ja kirjutus sellega kergesti unustusesse võib jääda, trükime tema ka siin ära.

Uuemal ajal on hakatud sõnakest eba - samas mõttes tarvitama nagu Saksa un-, näit. ebase lge -- undeutlich, eba meeldiv — unangenehm jne. Kuid sellega ei tahaks hästi leppida. Eesti eba ei

vasta mõisteliselt mitte Saksa un-le: un- annab sõnale hoopis vastandlise tähenduse (näit. bekannt — tuttav, unbekannt — võõras; glücklich — õnnelik, unglücklich — õnnetu jne.); eba mõiste sisaldab aga silmakirjalikkust, pettust, valet; eba- näitab, et midagi näib nii ja nii olevat, kuid tõepoolest ei ole ta mitte nii. Vene keeles vastavad eba-le sõnad ложный, поддельный, кажущийся, мнимый; Saksa keeles aga schein-, mitte un-.

Näit. eba jumalat peetakse tõesti jumalaks, kuna ta seda tõepoolest ei ole; ebausk on usk, selle peale vaatamata, et ta mitte „õige“ usk ei ole. Uuemad näitused:

e b a h a i g e — silmakirjaline haige, scheinkrank;
e b a t ä n u — silmakirjaline tänu, Scheindank, притворная благодарность;
e b a r õ õ m — „tehtud“, silmakirjaline rõõm, kus tõepoolest rõõmu ei ole;
e b a v a n e m a d — mitte õiged vanemad, keda aga siiski vanemateks peetakse, ehk kes ennast ise selleks peavad, nagu näit. linnukesed, kes noort kätü üles kasvatavad jne. jne.

Nii siis ei saa eba-ga Eesti keeles mitte seda auku täita, mis Saksa un-le vastab, vaid siia oleks tingimata tarvis mõnda teist sõna leida.

Ehk võiks siin eitav mitte kõlbav olla. Nii saaks siis näit. :
e b a t r u u (silmakirjaline truu, kes tõepoolest truu ei ole) ja
m i t t e t r u u (truuduseta, kes silmakirjalistki truudust ei avalda);
e b a r i k a s (kes näitab, nagu oleks ta rikas, kuid tõepoolest mitte rikas) ja
m i t t e r i k a s (небогатый, kes silmakirjalistki rikkust ei näita);
e b a s a k s l a n e (kes ennast sakslaseks kuulutab, kuid sündimise poolest muulane on, nagu meie k a d a k a s a k s a d) ja
m i t t e s a k s l a n e (muulane, kes ennast mitte sakslaseks ei kuuluta) jne.

Ehk leiavad keeleuendajad un- jaoks paremagi sõna, kui mitte-, kuid eba- seljast ei peaks selle tarvis mitte teist nahka nülitama.

Eba- on tõesti ilus ja mõnus sõna ning seda väärt, et teda suuremal viisil tarvitama hakataks. Olgu siin veel mõnele näitusele ruumi lubatud, et eba- tarvitamist enam selgitada ja tutvustada.

r ü h m : silmakirjalikkust sisaldavad sõnad.

E b a v a g a (silmakirjaline vaga, scheinfromm, ханжа)
ja siit substantiv e b a v a g a d u s ; niisamati e b a r õ õ m u s ja e b a r õ õ m , e b a v a e n e — e b a v a e s u s , e b a h a i g e — e b a h a i g u s , e b a j u l g e — e b a j u l g u s , e b a l o l l — e b a l o l l u s , e b a l a h k e — e b a l a h k u s jne.

Kõik need sõnad sisaldavad silmakirjalikkust, pettust, valet, nagu ka järgmised sedaliiki sõnad:

e b a s õ b e r (vaenlane sõbra näol),
e b a a r m a s t u s (silmakirjaline armastus),
e b a p õ h j u s (sofismus, tõenäoline valepõhjus),
e b a m ü ü k (мнимая продажа, silmakirj. müük),
e b a a m e t (silmakirjaline amet salakuulajatel).

II. rühm: pettust avaldavad sõnad.

Ebade metrius (Лжедимитрий), ebarevident, ebaleitnant, ebaõpetaja (hiljuti Valgas), eba prohvet (valeprohvet), Ebakristus, Ebamessias jne.

Siia liiki kuuluvad ka asjade nimed, millega petta tahetakse, näit. eba korsten (Saksa ristlejal „Emdenil“), ebaaken (глухое окно) jne.

Kõiki neid sõnu iseloomustab Wene keeles sõnake лже- ehk ложный.

III. liik.

Terve rida eba- sõnu on looduseteaduses tarvilikud, nimelt nende nähtuste nimetuseks, mis milligi põhjusel on teiste nähtuste sarnaseks kujunenud (mimicry, мимикрия), näituseks:

eba lehed — liblikad, ehk muud putukad, kes lehe sarnaseks on muutunud (näit. Callima paralecta, Siderone strigosus, Phyllium scythe, Pterochroza ocellata j. t.);

eba oksad — oksakujulised röövikud ehk muud putukad (Amphidasis betularia, Boarmia roboraria, Bacillus rossi ja t.);

eba erilased — erilase sarnased liblikad (Trochilium apiforme), kärblased (Syrphidae) ehk põrnikad (Clytus detritus);

eba sipelgad — sipelganäolised muud putukad (Synemosyna formica, Myrmecophana fallax j. t.);

eba kivid — kivitajulised taimed kõrbes (Mesembryanthemum Bolusi, Crassula columnaris, Crassula deltoidea, Mesembryanthemum nobile);

eba nõges — nõgese moodi taim Lamium album, mesilill, глухая крапива;

eba kull — kagu, kui teda kulliks peetakse;

eba õied — õiesarnased lehed röövtaimedel (Sarracenia, Nepenthes);

eba mari, eba vili — maasikal;

eba jalg — pseudopodia, röövikutel, algelajatel;

eba liikumine — nähtav silmapetteline liikumine, кажущееся движение, nagu päikese igapäevane reis idast läände.

IV. liik: järelehtud ehk kunstlikud asjad.

Ebasiid, ebakuld, eba pärlid, eba briljant, ebaraha (valeraha), eba hambad, eba juuksed, eba rinnad, ebakviitung, eba veksel, eba tunnistus jne.

Sõna eba dus ise peaks tähendama sedasama, mis Saksa Scheinheit ja Wene мнимость, ложность, кажущность.

„E. Kirj.“ toim. järele sõna. Keeleuurijate arvamised lähevad sõna „eba“ kohta lahku. Vilh. Thomsen peab teda germaania lainsõnaks ja võrdleb muinas Skandinaavia sõnaga ef 'dubitatio, kahtlus', efa 'dubitare, kahtlema'. Hunfalvy, Budenz, Ahlqvist loevad teda Soome sugu keelte omaks muistseks päranduseks, nimelt eitava ajasõna participi mille oleviku 1 persona e-n, 2. e-t, 3. e-i, particip e-p ä, nagu k e e - n, k e e - d, k e e - b particip k e e b, enne k e e b a. Selle poole kaldub ka Setälä. Soome keeles tähendab ep ä 'etvas leeres, vergebliches, unnützes, unsicheres; älä ep ää t ee, arbeits nicht vergebens. Viimases tähenduses 'etvas unsicheres', käib Soome sõna Eesti omaga

ligidalt kokku ja mõlemad muin. Skandinavia sõnaga tähenduses 'kahtlem'a. Vist on meil siin kahe sõnaga tegemist, mis oma kuju poolest ühte on langenud, tähenduse poolest aga lahku lähevad: Vana-Skandinavia efa, 'kahtlema' ja Soome sugu keelte oma sõna epä 'ei, mitte'. Viimane tähendus on Eestis hoopis ununud, osalt ka Soomekeeles, kus epä liitsõnu sellesamas tähenduses sünnitab, mis eba Eestis: epähedelmä 'falsche unächte frucht', epäjumala — ebajumal, epäusk o — ebaus, epäkullut 'scheintodt! Soomes on aga hakatud teda ka 'ei, mitte' tähenduses tarvitama. Näit. tähendab Soome sõna epävapa 'unfrei, mitte-vaba', nagu estlane pärisorjuse ajal oli, Eesti sõna ebavaba silmakirjaliselt vaba' nagu teoorjuse ajal. Siin on hea tükk vahet tähenduses. Niisama tähendab Soome epäkuulainen 'ungehorsam, sõnakuulmata', Eesti ebakuulaja 'silmakirjaks kuulaja'. Selles tähenduses, nagu Soome epävapa, epäkuulainen, s. o. tähenduses 'ei, mitte', on nüüd viimasel ajal katsutud seda sõna Soomest ka Eestisse tuua, aga nii väga armas kui see ka oleks eba sõna vanagermania tähendust kõrvale tõrjuda ja muistist oma tähendust 'ei, mitte' asemele seada, ei taha see hästi minna. Selle sõna oma muistne tähendus on Eestis kord ununud, teda uuesti kunstlikult surnust üles äratada on vist lootusetu katse. Pealegi peaksime siis oma väga laialiselt tarvitatavate sõnade ebajumal, ebauskjne. asemele uued sõnad looma, sest ebajumal on ikkagi jumal, ebaus ikkagi usk, olgugi mõlemad valed. Neid hoopis eitada ei saa, ei saa ütelda, et ebaus usk ei oleks, mida me siis peaksime lubama, kui me sõna eba tähenduses „mitte“ tarvitusele võtaksime.

Bibliografia 1914.

Keel.

J. Jõgewer, Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirjakeeles. „Post.“ nr. 3. — Joh. Aavik, Väiksed keelelised märkused. „Post“ nr. 27, 136. — Ansomardi, „Kas elukutse poolest“ või „elukutselt“? Joh. Aaviku järelmärkusega. — Joh. W. Weski, Lõpu- ja vaheliidete (suffiksite tarvitamine Eesti keeles. Tall. Teat. 13. — J. E. P. Usutlemisekäik keeleuenduse alal. Tartu Pvlht nr. 115 ja 119.

Kirjandus.

Aino Kallas, Anna Haava, Põhjamaa lapsed. „Post.“ nr. 2. — M. J. Eisen, Karskuseliikumise ajalugu. A. J. „Post.“ nr. 20. — Meie põllutaimede tähtsamad seenehaigused. Cand. agr. J. Mägi. — H. — „Post.“ nr. 24. — Friedrich von Schiller, Orleani neitsi. Ümber pannud J. Jõgewer. A. J. „Post.“ nr. 25. — Sootaguse tüdruk. Selma

Lagerlöfi jutustus. Eestistanud Marta Becker. Tartus 1913. Joh. Aavik. „Post.“ nr. 26. — Üliõpilaste Leht. He. „Post.“ nr. 34. — Eduard Wilde, Muiged. Mõtte kirjastus Tallinnas 1913. Joh. Aavik, — Dr. F. Ahrens, Keemia igapäevases elus, II. osa. Eesti keelde toimetanud J. Depmann. K. L. „Post.“ nr. 46. — Eesti elu. Teaduse kirjastusel. Tallinnas. Joh. Aavik. „Post.“ nr. 46 — Tähtede varjud. Jaan Kärner. Henrik Wisnapuu. „Post.“ 55. — Dr. R. Boldt, Kodumaa tundmaõppimise korraldamine Soomes. J. Deppmanni tõlge, ja V. Ernits, Vabaõhu museumid, —nd. — Gabriele D. Annunzio, Süütu. Italia keelest V. Ridala. H. Pöld. „Post.“ nr. 75. — Friedebert Tuglas, Juhan Liiv. Monografia. Joh. Aavik, „Post.“ nr. 76. — Hella Vuolijoki, Udu tagused. A. J. „Post.“ nr. 78. — Weizenberg, Kirjeldused I. V. E. „Post.“ nr. 80. — Voog, Kirjatöödekogu. Joh. Aavik. „Post.“ nr. 81. — Joh. Aavik, Kas uuendada või mitte? H. Pöld. „Post.“ nr. 99. — Igapäevane keemia. Jüri Annukson. K. Loskit. „Post.“ nr. 82. — V. Karriku piltidega lastejutud: Kitselauda põlemine. Lõvipaar ja jänes. —y.— „Post.“ 82. — Kodujänete-pidaja käsiraamat. A. L. „Post.“ 82. — Roheline moment. A. J. „Post.“ 88. — M. Pill, Pärius. A. Koger. — Wilhelm Blos, Prantsuse revolutsion. Tõlkinud Bernhard Linde ja Joh. Audova. J. A. — Heinrich Niggol, Eesti arstiteadusline sõnastik. A. Koger. „Post.“ 129. — Julius Aamisepp, Kartuli kasvatamine. H. „Post.“ 129. — K. Einbund, Rahva raamatukogude sisemine korraldus. V. E. „Post“ 130. — Protsets eesli varju pärast. Wielandi järel eestis. J. Lill. „Post.“ 131. — Prof. J. Loeb, (Lõb), Elu. 3 annet. „Post.“ 140. — Sõjamehe sõnastik. Kapten Pitka. „Post“ 205. — O. Luts Mahajäetud maja. J. A. „Post.“ 218. — Sophia Vardi, Esimesed tuuled. J. A. „Post.“ 210. — Julius Marck, Ungari kirjanduse ülevaade. J. A. „Post.“ 242. — Keegi, Uued venekeelsed ajakirjad. Tall. Teat. 1. — Ed. H. Friedebert Tuglas. Liivakell. Seals. 3. — A. C. Uus kuukiri „Vaba Sõna.“ Seals. 8. — E. L. Voog I. Seals. 10 — Ed. H. Must kuub. J. Pärn. Seals. 14. — Ed. H. Moment I. Seals. 27. — Ed. H. O. Luts. Laul õnnest. Seals. 34. — Anton Palvadre, Eesti üliõpilaskonna healekandja ilmumise puhul. Seals. 39. — Ed. H. Eduard Wilde „Pisuhänd.“ — A. Palvadre. Eesti „teadusline“ noorsugu, „Pisuhänd“ ja „kevadine liblikas“ Seals. 52. — Ed. H. Theodor Fontane. „Abielurikkuja.“ Seals. 54. — Ed. H., Bernhard Linde. Saksa Antologia. Seals. 71. — Mu, Kirjanik ja seltskond. Seals. 74. — J. Eesti draama Läti näitelaval. Seals. 74. — E. L. Külast. M. Martna. Seals. 77. — Ed. Hubel, Hella Vuolijoki. Udu tagused. Seals. 81. — Ed. H. Marie Heiberg. Enne viimset päeva. Seals. 87. — E. H., Strindbergi „Surmatants.“ Seals. 97. — K Kotsar. Väike peapesu. Seals. 124. — V. P., Mööblid. 31 mööblijoonistust 5 toa jaoks Soome stiilis. Tartu Pvaleht nr. 103. — Eduard Wilde, Auuhinna asjus. Tartu Pvaleht nr. 111. — L., Prof. K. Tiander. Kuidas inimene alkoholi üles leidis. Tartu Pvaleht nr. 113. — H. U., Pärius. M. Pill. Tartu Pvaleht nr. 115. — P., O. Lutsu pikem uus drama. Tartu Pvaleht nr. 120.

E. L., Üliõpilasteleht nr. 3—4. Tartu Pvlht nr. 140. — V. Reiman, Karskuseleht. Tartu Pvlht nr. 148. — H. J., Meie ilu ja luulekirjandusest 1913. Tartu Pvlht nr. 14, 15 ja 24. — Ed. H., K. Kotsar. „Paigulised.“ Tartu Pvlht nr. 20. — E. L., „Vaba Sõna“ 1914, nr. 1. Tartu Pvlht nr. 22 ja 60. — Jõu ilm. nr. 1. Tartu Pvlht nr. 24. K. E., M. J. Eisen. Karskuseliikumise ajalugu. Tartu Pvlht nr. 33. — Hella Vuolijoki „Talu-lapsed.“ Tartu Pvlht nr. 40. — E. L., Üliõpilaste leht. Tartu Pvlht nr. 44. — V. Ernits, Üliõpilaste lehe arvustuse puhul. Tartu Pvlht nr. 48. — E. L., Vastuseks V. Ernitsale. Seals. — Asch, Noorte raamat. Tartu Pvlht nr. 49. — H. J., Lastekirjandus. Tartu Pvlht nr. 50. — Noor-Eesti kirjanduslised koosolekud. Tartu Pvlht nr. 51 ja 52. — E. L., Noor-Eesti hädaohklikkuis eluaastates. Tartu Pvlht nr. 57. — H. J., Eesti kirjanduselloo pääjooned. Näidete varal seletanud M. Kampmann. 2 jagu. Tartu Pvlht nr. 61. — K. R—r. Kõige nooremad noored: Marie Heiberg, Enne viimset päeva, ja Richard Roht Üksinduse meeleolud. Tartu Pvlht nr. 70. — E. L., Üliõpilaste leht 1914 nr. 2. Tartu Pvlht nr. 71. — Dr. R. Boldt. Kodumaa tundmaõppimine Soomes. Tartu Pvlht nr. 73. — Villem Ernits. Vabaõhumuseumid. Sealsamas. — H. J., Friedebert Tuglas, Juhan Liiv. T. Pvlht nr. 75. — Aino Kallas. Seitsemän. Tartu Pvlht nr. 77. — Naiskirjanik Aino Kallas. Tartu Pvlht nr. 80. — E. L., Vaba Sõna 1914, nr. 3. Tartu Pvlht nr. 83. — K. F., Prof. Dr. Otto Schmeil. Botanika käsiraamat. Tartu Pvlht nr. 83. — Heikki Järvi, M. J. Eisen. Rapla ja Tallinna Tondid. Tartu Pvlht nr. 84. — J. L., Külast, M. Martna. Tartu Pvlht nr. 87. — H. J., M. Sillaots. Lapsed. Tartu Pvlht nr. 91. — M. J., „Pisuhänd.“ Ed. Wilde ko'mevaatusline lõbumäng. Tartu Pvlht nr. 93. — Nobody, Joh. Aavik. Kas uuendada või mitte? Tartu Pvlht nr. 93. — K. R—r, Hella Vuolijoki, Udatagused. Tartu Pvlht nr. 98.

Ilukirjandus.

Kesköö-päikese alt. Reisikirjeldused. M. J. Tartu Pvlht nr. 14, 15, 19, 20, 24, 30, 31, 32, 33, 34. — H. J. Nad vesihalli kuube kannavad ja musta vammust. T. Pvlht nr. 60. — C. J. Käppa, Väikese huvid. Tartu Pvlht nr. 73. — K. R—r, Idealid ja Lieschen. Tartu Pvlht nr. 73. — K. R—r. Laukatagune küla. Tartu Pvlht nr. 88. — Master Puff, Teele. Tartu Pvlht nr. 88. — Heikki Järvi, Külakirjad. Tartu Pvlht nr. 93. — Axel Ärn, Armastuses Külaline 1. — L—ni, Tuul. Seals. 1. — L—ni, Öhtu. Seals. 4. — Mait Metsanurk, Üks kokkusaamine ilma paberossi ja vorstita. Seals. 2—3. — Jaan Wain, Verstapostid. Seals. 3. — Juh. Wildemann, Kangelased. Seals. 3. — L—ni, Detsembri öhtul. Seals. 3. — J. Parinbach, Stud. jur. Pärn. Seals. 5. — Viido Vaino, Veskineiu. Seals. 5. — A. Laabus, Önnemäng. Seals. 6. — A. Laabus, Kerapea oinas. Seals. 7. — P. Fr. Kõiw, Kahed pisarad. Seals. 8. — Ferdö, Tuul hulub. Seals. 9. — J. Parinbach, Puseri kättemaksmine. Seals. 10. — A. Laabus, Igavone ringkäik.

Seals. 12. — Rudkas, Esimene armastus. Seals. 12. — J. Parinbach, Automobiilil. Seals. 13. — Homo Ciberis, Eluvesi. Seals. 13. — J. Mändmets, Pööre. Seals. 14. — ? Varesed. Seals. 15. — Homma Ciberis, Aeg on käes. Seals. 15. — A. Laabus, Kevade mälestus. Seals. 15. — A. Laabus, Laul. Seals. 16. — R. Reimann, Sinivalge öö. Seals. 17. — R. Reimann, Vennad. Seals. 18. — J. Parinbach, Määratu tusk. Seals. 20—21. — O. Tootsi, Jällenägemiseni. Seals. 20. — O. Kärner, Mu mure. Seals. 25. — L—ni, Rändaja. Seals. 26—27. — R. Reimann, Merel. Seals. 27. — Peeter Pedaja, Nooruse mälestused. Seals. 28. — R. Reimann, Suve öö. Seals. 28. — Kusta Poland. M. Mõtslane. („Post.“ lisa). — Kaks õnnetus. Aug. Soots. „Post.“ 44. — Mürelejad. Pildike üliõpilaste elust. Kiive Juku. „Post.“ 55. — Rahvalalgustaja. I. Järvere vestelugu „Post.“ 75. — Nõiakerus. Johannes Üksi uudisjutt. „Post.“ 78 j. — Ei anna andeks. A. Salu. „Post.“ 81. — Oksjonil (Pildike). Kiive Juku. „Post.“ nr. 90. — Tubli valitseja. A. Salu. „Post.“ 99. — Külaline. Aug. Soots. „Post.“ 138. — Nurjaläinud õnnestusekatse. Joh. Üksi jõulujutt. „Elu“ 2 ja 3. — Kavalpää. Johannes Üksi naljajutt. „Elu“ nr. 4. — Karu käppel. J. Tõnisson. „Virmalised“ 1. — Jonni pärast. Georg Seitam. „Virm.“ nr. 3. — Kurb õhtu. Johannes Üksi uudisjutukene. „Virm.“ 4. — Kallakul teel. Aleks. Reinvaldi jutustus. „Virm.“ 6. — Teatus. G. Seitam. „Virm.“ nr. 7. — Õigus. A. F. „Virm.“ nr. 8. — „Katakombed“. Joh. Üksi jutustus. „Virm.“ nr. 9, 10. — Pilvine taevas. Karl Kuuski uudisjutuke. „Virm.“ nr. 11. — Sõnajaala öis. Joh. Üksi jutuke. „Virm.“ nr. 12, 13. — Kõpsutatud kana. I. Järvere jutustus. „Virm.“ nr. 14. — Proovinumbriid. A. Ploompuu. „Virm.“ nr. 15. — Lahtine aidauks. G. Aavakannu. „Virm.“ nr. 23, 24. — Kui tagasi ei valitud. J. Koot. „Virm.“ 25. — Kui mind salakuulajaks peeti. Johannes Üksi. „Virm.“ 37. — Isa. L. I. „Virm.“ 38.

Ajalugu.

Kuidas vanasti meie kodumaal pulmi peeti. M. I. Eisen. „P.“ 76. — „Mineviku mälestused Harju-Jaani kihelkonnast.“ Köster Gust. Sandberg. „Post.“ 83. — Mis meil veerandsaja aasta eest sündis. En. „Post.“ 91. — Ühe naese eest kaks naist vastu. M. I. Eisen. „Post.“ 99. — Pööre Eesti ajakirjanduses poolesaja aasta eest. H. Prants. „Virmalised“ nr. 2. — Tartu — Eesti linn. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 4, 5. — Võlla! M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 6. — Kuidas meie maal Saksa kodanikud vastlapäeva pidasid. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 8. — Kuidas maarahvas vanasti vastlapäeva pidasid. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 9. — Kui ülemus vanasti alamatel külaliseks käis. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 10. — Orjaaja karistused. W. Reiman. „Virm.“ nr. 11, 12. — Pakased. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 11. — Tartu kodanikud koduses elus. „Virm.“ 13 j. j. — Lembid, Lembit. M. I. Eisen. „Virm.“ nr. 21. — Esimene tähtsam samm keeluseaduse määramises meie maal. M. I. Eisen. „Virm.“

22. — Esimesest Saksa asundusest Liivimaal 150 aasta eest. „Virm.“
 24. — Viiest neli. M. I. Eisen. „Virm.“ 25. — Kirvega kirikusse. M. I. Eisen. „Virm.“ 26. — Herra. M. I. Eisen. „Virm.“ 28. — J. A. Võitlus Pärnu pärast. T. Pvlht. nr. 13. — A. Saal, Veel Juhan Liivi ja A. Grenzsteini vahekorras. T. Pvlht. nr. 50. — M. Juhan Jürgenstein †. Tartu Pvlht nr. 62. — J. Zimse 100 aastase sünnipäeva jubileum. Tartu Pvlht nr. 66. — P. A. Meil, Mõned teated Vooru minevikust. Tartu Päevaleht nr. 77. ja 84. — H. J. Martin Lipp, 60 aasta sünnipäeva puhul. Tartu Pvlht nr. 87. — K. Kook. Veel Juhan Liivi ja Grenzsteini vahekorras. Tartu Pvlht nr. 93. — M. Lehekülg meie vallakooli minevikust Tall. Teat. nr. 3. — Kup, Valla kantseleis. Seals. 5. — A. Grenzstein, Juhan Liivi ja A. Grenzsteini vahekorras. Seals. 16. — Mineviku mälestustest. Seals. 17. — —As— G. Pihlaka 35-aastane tegevus. Seals. 29. — Kirjutaja Hansu mälestused a. 1806. Seals. 43. — Narva Eesti Seltsi juubel (1874—1914). Seals. 45. — Aadu Jaani mälestused. Seals. 65. — R. Fr., K. Mõnda Rõuge kihelkonna ajaloo. Seals. 66. — L. G., Maasool, ja mälestused endistest kooliõpetajatest. Seals. 87. — H. Vellner, Vanemuise teater. Tagasivaade. Tartu Pvlht nr. 102, 104. — H. Vellner, Vanemuise teater arvude valgustusel. Tartu Pvlht nr. 111/113 ja 114. — Joh. Jans, Meie ajaloolised väljavaated. Tartu Pvlht nr. 125. — J. V. Veski, Eesti kirjanduse Seltsi tegevus ja kavatsused. Tartu Pvlht nr. 137, 139, 141 ja 142. — Dixi, Kiri Imaverest. Tartu Pvlht nr. 138. — K. V., Kirjad Voorust. Tartu Pvlht nr. 138. — Tartu üliõpilaste „joomaseadused“. Tartu Pvlht nr. 145. — Tartu Tuletõrjajate Selts 1864—1914. Tartu Pvlht nr. 151.

Kodumaa pildid.

Uinuv oja. Külaline 1. — Tallinn lumes. Seals. 2. — Kungla küla Oregonis. Seals. 4. — Mihkel Lüdig. Seals. 3. — Aseri tsemendivabrik Virumaal. Seals. 3. — Maantee Tähtvere pargis Tartus. Seals. 3. — Jäätanud laev Tallinna sadamas. Seals. 5. — Paul Pinna. Seals. 5. — Julius ja Annete Rossfeldt. Seals. 5. — Salme Hermann. Seals. 6. — Gustav Pihlakas. Seals. 6. — Vabrikant Chr. Lutheri matused Tallinnas. Seals. 6. — Fr. Saebelmanni hauasammas Paistu surnuaial. Seals. 6. — Eduard Sõrmus. Seals. 7. — Alex. Aberg Amerikas. 8. — Pildid Eesti asundustest. Seals. 8—9. — Eduard Wilde „Pisuhänd“ „Estonias“ Seals. 10. — Holstre Lauluseltsi segakoor. Seals. 12. — Paistu Hariduseseltsi laulu- ja mängukoor. Seals. 12. — Nuustaku progümnaasium. Seals. 13. — Keila jõgi Harjumaal. Seals. 13. — August Topmann. Seals. 13. — Kevade Tallinna Kadriorus. Seals. 14. — Ansomardi Hermann „Muru-eide tütar.“ Seals. 15. — Jõhvi laenu ja hoiuühisuse juhatus. Seals. 15. — Karskusepäeva korraldajad. Seals. 16. — Ilmarändaja N. Wehlmann. Seals. 16. — Karskusepäeva märgimüüjad Tallinnas. Seals. 16. — Lohusoo küla Torma-Lohusoo. Külaline. 17. — Aurulaev „Hansa“ Lohusoo

sadamas. Seals. 17. — Tartu Eesti üliõpilaste meestekoor. Seals. 17. — Viljandi Eesti põllumeeste seltsimaja. Seals. 19. — Helmi Einer. Seals. 20. — D. Orgussaar. Seals. 20. — Eestimaa R. S. Lasteaia haruseltsi lasteaid 1914. a. Seals. 20. — Viljandi käsitöölise seltsimaja. Seals. 21. — A. Kivi, Linda ja ülemiste järve tekkimine, „Hall päev“ ja „Kodu.“ Seals 21. — Pr. Luik, Pühmanni käsitöökooli näituselt pildid: „Kas on linnukesel muret,“ „Vanemuine“ ja „Mai-kuu öö.“ Seals. 22. — Suhumi laulupidu lauljad ja tegelased. Seals. 23. — Suhumi ühendatud muusikakoorid. Seals. 25. — Suhumi laulupidu korraldusekomitee. Seals. 25. — Suhumi laulupidu rongikäik. Seals. 25. — Tori karskuseseltsi „Tähe“ asutamiskoht. Seals. 25. — Tori karskuseseltsi „Tähe“ 25. a. juubel. Seals. 26. — Tori alevik. Seals. 26. — Tori ühendatud kooride lauljad. Seals. 27. — Nikolai Wehlmann. Seals. 27. — P. Ks, Karksi-Nuiast. Tall. Teat. 90. — Tõstamaa Tutt, Kiri Tõstamaalt. Seals. 108. — Eduard Sõrmus, Tartu Pvlht nr. 36. — Eesti Nooresoo Kasv. Seltsi kõrgema tütarlastekooli maja. Tartu Pvlht nr. 94. — Prf. Dr. Ernst v. Bergmanni ausammas Tartus Doomemäel. „Virm.“ 1. — Tartu Eesti tütarlastekooli jõulupuul 1913. „Virm.“ nr. 2. — Seinamaalid Karja kirikus. „Virm.“ 2. — Tartu linna mehaniline pesukoda. „Virm.“ 3. — Tartu linna desinfektsioniasutuse sissesead. „Virm.“ 3. — Tartu linn aastal 1797. „Virm.“ 4. — Muhu pere lõunal. „Virm.“ 7. — Uus Tartu tuletõrjajateseltsi maja. „Virm.“ 8. — Tartu tuletõrjajateseltsi maja saal. „Virm.“ 8. — Muhu rahvariided. „Virm.“ nr. 9. — Küla sepp Muhumaal. „Virm.“ 9. — Dshurtsi Eesti asunduse koolimaja ja kirik Krimmis. „Virm.“ 10. — Sõrt-Karaktshara Eesti asunduse segakoor Krimmis. „Virm.“ 10. — Sõrt-Karaktshara Eesti asunduse meestekoor Krimmis. „Virm.“ 10. — Tallinnamaa rahvariided Viru-Nigula ümbuses. „Virm.“ 11. — Vanamees Harju rahvariides. „Virm.“ 11. — Muru-eide tütre ettekande puhul. „Virm.“ 15. — Setud Ülestõusmisepüha hommikul omaste haul. Kaks ülesvõtet. „Virm.“ 15. — Eesti üliõpilaste laulukoor. „Virm.“ 17. — „Estonia“ muusikaosakonna segakoor. „Virm.“ 17. — Ühendatud laulukoorid Juh. Aaviku juhatusel Vahi suvepidul. „Virm.“ 22. — Spordimeeste turniharjutused Vahi suvepidul. „Virm.“ 22. — Tarvastu Eesti Põllumeeste Seltsi maja. „Virm.“ 23. — Ülesvõtted Tartu ülikooli kartserist. „Virm.“ 24. — Eesti Tütarlaste-gümnaasiumi nurgakivi panemise päeval (2 pilti.) „Virm.“ 24. — Krimmi laulupidu platsil Sõrt-Karaktshoras. „Virm.“ 25. — Asunduste päeva koosolek Krimmis. „Virm.“ 25. — Suhumi laulupidu. „Virm.“ 25. — Endine Zimse seminar Valgas. „Virm.“ 26. — R. Poola mehanika-töökoda Valgas. (2. ülesvõtet). „Virm.“ 26. — Suhumi Eesti asundus. „Virm.“ 26. — Rahvariided Rõngu kihelkonnas. „Virm.“ 26. — Suhumi laulupidu laulukoorid. (3 ülesvõtet). „Virm.“ 27. — Ilumäe kabel. „Virm.“ 28. — Palmse „Hiiepuu.“ „Virm.“ 28. — Nooresoo päevad Pärnus. (2 ülesvõtet). „Virm.“ 29. — Lüganuse hariduseseltsi koolimaja. „Virm.“ 29. — Mere kallas Lüganuse Saual. „Virm.“ 29. — Eesti üliõpilaste esimesest spordipäevast. „Virm.“ 33. — Venemaa Punase Risti Eesti haigemaja. (3 ülesvõtet). „Virm.“ 39.

Viies aruanne

rahva looma-arstimise viiside, arstirohtude ja anatomiliste nimetuste korjamise kohta.

Uueste on aineid saanud :

1. H. Martin, Riidajast, 29 p. arstimise ja ussisõnu. Üheksas kord.
2. J. Saalwerk, Kurnalt, 90 p. arstimisi, loomadepidamise kunste, jutustusi (piksenoolest). Esimene saadetus.
3. J. K., Tartust, 14 p. arstimisi. Ained pärit Järvakandist, Tallinnamaalt
4. Joh. Wanaweski, Juurust, esimest korda : 8 rahva arstimist.

Peale selle jäi veel endisest aruandest nimetamata hra E. Kriimanni saadetusest 7 p. arstimisi ja roosisõnu.

Üleüldse 148, endisega kokku umbes 2540 ainet.

Teiste saatjate nimed ilmuvad järgmises aruandes.

Kõigi saadetuste ja järelepärimiste adress on endine : Tartu (Юрьевъ, Лифл. губ.), Eesti Kirjanduse Selts, looma-arsti J. Kool'i nime peale.

Kõiki saatjaid tänades

Joh. Kool.

Trükiparandus.

Nr. 1 lk. 10 tuleb Molmi saare asemel Mohni saar lugeda. Samal leheküljel sõnast „Kuusalu Jumida neemelt“ algav rida on eksikombel sinna juhtunud.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

Eesti Kirjandus

ilmub ka 1915 endisel alusel üks kord kuus
2—3 poogna suuruses heal paberil.

Vastutava ja tegeliku toimetaja kohuseid täidab J. JÜGEWER.

Kuukiri toob 1915 nagu siamaani pike maid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lühemaid teateid kirjanduseliste ja keeleliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja bibliograafilisi teateid.

Kuukiri on omale ülesandeks seadnud, arusaamist selle kohta edendada ja kasvatada, et rahvaste ja ka Eesti rahva edasijõudmine nii hästi üleüldise hariduse, kui ka kirjanduse ja keele alal mitte üle öö, mõne järsu pöörde läbi ei sünni, vaid järk-järgult, ühe põlve tööd ja vaeva teisele pärandades, kes siis selle peale edasi ehitab. Niisama vähe kui üksik isik järsku pöoret ükskõik missugusel rahvaelu alal toime panna jaksab, niisama vähe läheb enne tehtud tööst midagi kaduma. Niisama kui meie iga uut tööjõudu Eesti kirjanduse, keele ja rahva elu alal, kui tulevikulootust tervitame, niisama kalliks peame meie neid, kes enne meid on siin töötanud ja praegustele põlvedele teed tasandanud. Meie ei taha mitte ümber lükata „vanu ebajumalaid“, vaid üles otsida need nägemata sidemed, mis vana ja noort põlve ühendavad, olgu see kirjanduse, või keele või rahva elu alal. Minevik ja tulevik ei ole meie silmis mitte kaks vihast vaenlast, kes teineteist püüavad ära hävitada, vaid, olgugi iseteedel, ühe ja selle sama töö jätkajad, mida nimetatakse rahvaste eduks.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikke, kunstnikke ja arvustajaid kuukirjale lahket kaastööd teinud ja lubanud.

A. -

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitavam: Jurjev, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II.	aastakäik	1907.	120	lhk.	30	kop.
III.	"	1908.	472	"	2	rubla 50 kop.
IV.	"	1909.	496	"	2	" 50 "
V.	"	1910.	512	"	2	" 50 "
VI.	"	1911.	488	"	2	" 50 "
VII.	"	1912.	488	"	2	" 50 "
VIII.	"	1913.	538	"	2	" 50 "
IX.	"	1914.		"	2	" 50 "

Kuukirja-toimekond.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel on tänini järgmised raamatud „Eesti Kirjanduse“ kaasannetena ilmunud:

Joh. Aavik. **Keele kaunima kõlavuse poole.** 36 lhk. Hind 30 kop.

Joh. Aavik. **-line ja -lik lõpulised omadussõnad.** Katse -lik -line korralagedust korraldada. 53 lhk. Hind 40 kop.

Joh. Aavik. **Nominatiivsed liitused.** 52 lhk. Hind 30 kop.

Johann Forselius. **Eestlaste ebausku kombed, viisid ja harjumised.** Trükki toimetanud J. Jögewer. 38 lhk. Hind 20 kop.

Keemia sõnastik. 44 lhk. Hind 30 kop.

Maadeteaduse sõnastik. 31 lhk. Hind 30 kop.

Matemaatika sõnastik. 31 lhk. Hind 30 kop.

V. Ridala. **Anna Haava 50-aastase sünnipäeva puhul.** 83 lhk. Hind 45 kop.

Eesti Kirjanduse Seltsi toimetusel ja kirjastusel on ilmunud:

Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I anne (Kreutzwaldi ja Koidula pildiga), 511 lhk.; II anne (pildiga „Koidula rahvariides“ ning Kreutzwaldi ja Koidula käekirja-proovidega), 315 lhk. Ande hind 2 rbl. üksikult; mõlemad anded kokku 3 rbl. 50 kop.

Jakob Tamme Eugulanlud, J. Tamme pildiga. Kunstnik K. Mägi kaanellustus. 495+VIII lhk. Hind 1 rbl.

Pealadu „Postimehe“ raamatukaupluses, Jurjevis.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jögewer.

Дозв. военною цензурою. Юрьевъ, 25-го февраля 1915. — „Postimehe“ trükk, Jurjewis.